

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΔΙΚΕΙΟΥ (δεύτερο τμήμα)
της 28ης Απριλίου 1998 *

Στην υπόθεση T-184/95,

Dorsch Consult Ingenieurgesellschaft mbH, εταιρία γερμανικού δικαίου με έδρα το Μόναχο (Γερμανία), εκπροσωπούμενη από τον Karl M. Meessen, καθηγητή, με αντίκλητο στο Λουξεμβούργο τον δικηγόρο Patrick Kinsch, 100, boulevard de la Pétrusse,

ενάγουσα,

κατά

Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ενώσεως, εκπροσωπούμενου αρχικώς από τον Yves Cretien, νομικό σύμβουλο, κατόπιν από τους Stephan Marquardt και Antonio Tanca, μέλη της Νομικής Υπηρεσίας, με αντίκλητο στο Λουξεμβούργο τον Alessandro Morbilli, γενικό διευθυντή της διευθύνσεως νομικών υποθέσεων της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων, 100, boulevard Konrad Adenauer,

και

Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενης από τους Peter Gilsdorf και Allan Rosas, κυρίους νομικούς συμβούλους, και τον Jörn Sack, νομικό σύμβουλο, με αντίκλητο στο Λουξεμβούργο τον Carlos Gómez de la Cruz, μέλος της Νομικής Υπηρεσίας, Centre Wagner, Kirchberg,

εναγομένων,

* Γλώσσα διαδικασίας: η γερμανική.

που έχει ως αντικείμενο αγωγή με την οποία ζητείται η αποκατάσταση της ζημίας την οποία φέρεται ότι υπέστη η ενάγουσα επιχείρηση λόγω της εκδόσεως του κανονισμού (ΕΟΚ) 2340/90 του Συμβουλίου, της 8ης Αυγούστου 1990, που παρεμποδίζει τις συναλλαγές της Κοινότητας που αφορούν το Ιράκ και το Κουβέιτ (ΕΕ L 213, σ. 1),

ΤΟ ΠΡΩΤΟΔΙΚΕΙΟ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ
ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ (δεύτερο τμήμα),

συγκείμενο από τους C. W. Bellamy, Πρόεδρο, Α. Καλογερόπουλο και V. Tiili, δικαστές,

γραμματέας: H. Jung

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της προφορικής διαδικασίας της 19ης Ιουνίου 1997,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

Το ιστορικό της διαφοράς

1 Η ενάγουσα Dorsch Consult Ingenieurgesellschaft mbH (στο εξής: Dorsch Consult) είναι εταιρεία περιορισμένης ευθύνης γερμανικού δικαίου, με έδρα το Μόναχο (Γερμανία), της οποίας η κύρια δραστηριότητα συνίσταται στην παροχή τεχνικών συμβουλών εντός διαφόρων χωρών.

- 2 Στις 30 Ιανουαρίου 1975, η ενάγουσα συνήψε με το Ministry of Works and Housing του Ιράκ (στο εξής: ιρακινό υπουργείο) μια σύμβαση, με την οποία ανέλαβε να παρέχει υπηρεσίες σχετικά με την οργάνωση και την παρακολούθηση των έργων που αφορούσαν την κατασκευή του Iraq Express Way αριθ. 1. Η ισχύς της συμβάσεως αυτής, που συνήφθη για ελάχιστη περίοδο έξι ετών, παρατάθηκε επανειλημμένα εν συνεχεία για τις ανάγκες εκτελέσεως και παρακολούθησεως των προαναφερθέντων έργων. Το άρθρο X της συμβάσεως αυτής προέβλεπε, μεταξύ άλλων, ότι, σε περίπτωση διαφωνιών σχετικά με την ερμηνεία των διατάξεών της ή μη εκπληρώσεως των υποχρεώσεων που απορρέουν από αυτές, τα συμβαλλόμενα μέρη όφειλαν να προσπαθήσουν να εξευρέουν αποδεκτή λύση με διαβουλεύσεις (άρθρο X, παράγραφος 1). Σε περίπτωση μη άρσεως των διαφωνιών, η διαφορά έπρεπε να αχθεί ενώπιον του Planning Board, του οποίου η απόφαση θα ήταν απρόσβλητη και δεσμευτική. Ωστόσο, καμία απόφαση λαμβανόμενη στο πλαίσιο της εν λόγω συμβάσεως δεν θα μπορούσε να εμποδίσει τα συμβαλλόμενα μέρη να υποβάλουν τη διαφορά τους ενώπιον των αρμόδιων ιρακινών δικαστηρίων (άρθρο X, παράγραφος 2).
- 3 Όπως προκύπτει από τη δικογραφία, οι μη εξοφληθείσες απαιτήσεις που η ενάγουσα είχε, στις αρχές του 1990, έναντι των ιρακινών αρχών για υπηρεσίες που παρασχέθηκαν στο πλαίσιο της προαναφερθείσας συμβάσεως, αναγνωρίστηκαν με δύο έγγραφα, της 5ης και της 6ης Φεβρουαρίου 1990, που απέστειλε ο Ιρακινός Υπουργός στην ιρακινή τράπεζα Rafidian Bank (στο εξής: τράπεζα Rafidian) και με τα οποία δόθηκε εντολή μεταφοράς στον λογαριασμό της ενάγουσας των ποσών που της οφείλονταν.
- 4 Στις 2 Αυγούστου 1990, το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών εξέδωσε το ψήφισμα 660 (1990), με το οποίο διαπίστωσε διατάραξη της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας οφειλόμενη στην εισβολή του Ιράκ στο Κουβέιτ και αξίωσε την άμεση και άνευ όρων αποχώρηση των ιρακινών δυνάμεων από το έδαφος του Κουβέιτ.
- 5 Στις 6 Αυγούστου 1990, το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών εξέδωσε το ψήφισμα 661 (1990) με το οποίο, αφού τόνισε ότι έχει «επίγνωση των ευθυνών του που απορρέουν από τον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών όσον

αφορά τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας» και διαπίστωσε ότι το Ιράκ δεν τήρησε το ψήφισμα 660 (1990), αποφάσισε την επιβολή εμπορικού εμπάργκο στο Ιράκ και στο Κουβέιτ.

- 6 Στις 8 Αυγούστου 1990, το Συμβούλιο, αναφερόμενο, αφενός, στην «σοβαρή κατάσταση που προέκυψε από την εισβολή του Ιράκ στο Κουβέιτ» και, αφετέρου, στο ψήφισμα 661 (1990) του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, εξέδωσε, κατόπιν προτάσεως της Επιτροπής, τον κανονισμό (ΕΟΚ) 2340/90, που παρεμποδίζει τις συναλλαγές της Κοινότητας που αφορούν το Ιράκ και το Κουβέιτ (ΕΕ L 213, σ. 1, στο εξής: κανονισμός 2340/90).
- 7 Το άρθρο 1 του κανονισμού 2340/90 απαγόρευσε, από τις 7 Αυγούστου 1990, την είσοδο στο έδαφος της Κοινότητας κάθε προϊόντος καταγωγής ή προελεύσεως Ιράκ ή Κουβέιτ, καθώς και την εξαγωγή προς τις χώρες αυτές κάθε προϊόντος καταγωγής ή προελεύσεως Κοινότητας. Το άρθρο 2 του ίδιου κανονισμού απαγορεύει, από τις 7 Αυγούστου 1990, α) κάθε δραστηριότητα ή εμπορική συναλλαγή, συμπεριλαμβανομένων των πράξεων που συνδέονται με συναλλαγές που έχουν ήδη διεκπεραιωθεί εν όλω ή εν μέρει, που έχει ως σκοπό ή αποτέλεσμα την προώθηση της εξαγωγής κάθε προϊόντος καταγωγής ή προέλευσης Ιράκ ή Κουβέιτ, β) την πώληση ή προμήθεια κάθε προϊόντος, ανεξάρτητα από την καταγωγή ή την προέλευσή του, σε κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο που βρίσκεται στο Ιράκ ή στο Κουβέιτ, ή σε κάθε άλλο φυσικό ή νομικό πρόσωπο για οποιαδήποτε εμπορική δραστηριότητα διεξάγεται στο ή από το έδαφος του Ιράκ ή του Κουβέιτ και γ) κάθε δραστηριότητα που έχει ως σκοπό ή αποτέλεσμα την προώθηση των πωλήσεων αυτών ή των προμηθειών αυτών.
- 8 Όπως προκύπτει από τη δικογραφία, στις 16 Σεπτεμβρίου 1990, το «ανώτατο επαναστατικό συμβούλιο του Ιράκ», επικαλούμενο τις «αυθαίρετες αποφάσεις ορισμένων κυβερνήσεων», εξέδωσε, με αναδρομική ισχύ από 6ης Αυγούστου 1990, τον νόμο 57, περί της προστασίας της περιουσίας, των συμφερόντων και των δικαιωμάτων του Ιράκ εντός και εκτός της χώρας (στο εξής: νόμος 57). Με το άρθρο 7 του νόμου αυτού δεσμεύθηκαν όλα τα περιουσιακά στοιχεία και τα παραγόμενα από αυτά εισοδήματα που διέθεταν κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών οι κυβερνήσεις, επιχειρήσεις, εταιρίες και τράπεζες των κρατών που έλαβαν τις εν λόγω «αυθαίρετες αποφάσεις» κατά του Ιράκ.

- 9 Η ενάγουσα, δεδομένου ότι οι ιρακινές αρχές δεν της κατέβαλαν τα ποσά που αντιστοιχούσαν στις απαιτήσεις της που είχαν αναγνωριστεί με τα προαναφερθέντα έγγραφα του ιρακινού υπουργείου της 5ης και 6ης Φεβρουαρίου 1990 (βλ. ανωτέρω σκέψη 3), απευθύνθηκε, με έγγραφα της 4ης Αυγούστου 1995, στο Συμβούλιο και στην Επιτροπή, ζητώντας τους να την αποζημιώσουν για τη ζημία που υπέστη λόγω του ότι κατέστη αδύνατη η είσπραξη των ως άνω απαιτήσεων συνεπεία της εφαρμογής του νόμου 57, στο μέτρο που ο νόμος αυτός εκδόθηκε ως αντίποινο για την εκ μέρους της Κοινότητας εκδόσεως του κανονισμού 2340/90. Με τα εν λόγω έγγραφά της, η ενάγουσα ισχυρίστηκε ότι ο κοινοτικός νομοθέτης όφειλε να αποζημιώσει τους επιχειρηματίες που εθίγησαν από την κήρυξη του εμπάργκο κατά του Ιράκ και ότι η παράλειψη καταβολής αποζημιώσεως στοιχειοθετούσε ευθύνη της Κοινότητας βάσει του άρθρου 215, δεύτερο εδάφιο, της Συνθήκης ΕΚ. Η ενάγουσα πρόσθεσε ότι, ως προφυλακτικό μέτρο, είχε προβεί στην καταχώριση των έναντι του Ιράκ απαιτήσεών της στην United Nations Iraq Claims Compensation Commission.
- 10 Με έγγραφο της 20ής Σεπτεμβρίου 1995, το Συμβούλιο απέρριψε την αίτηση αποζημιώσεως της ενάγουσας.
- 11 Υπό τις συνθήκες αυτές, με δικόγραφο που κατέθεσε στη Γραμματεία του Πρωτοδικείου στις 6 Οκτωβρίου 1995, η ενάγουσα άσκησε την υπό κρίση αγωγή.
- 12 Κατόπιν εκθέσεως του εισηγητή δικαστή, το Πρωτοδικείο (δεύτερο τμήμα) αποφάσισε να προχωρήσει στην προφορική διαδικασία χωρίς προηγούμενη διεξαγωγή αποδείξεων. Ωστόσο, στο πλαίσιο των μέτρων οργανώσεως της διαδικασίας, οι διάδικοι κλήθηκαν να απαντήσουν σε ορισμένες γραπτές ερωτήσεις.
- 13 Κατά τη δημόσια συνεδρίαση της 19ης Ιουνίου 1997, οι διάδικοι αγόρευαν και απάντησαν στις προφορικές ερωτήσεις του Πρωτοδικείου.

Αιτήματα των διαδίκων

- 14 Η ενάγουσα ζητεί από το Πρωτοδικείο:
- να υποχρεώσει την Κοινότητα να της καταβάλει 2.279.859,69 γερμανικά μάρκα (DM), πλέον τόκων υπερημερίας προς 8 % ετησίως, από της 9ης Αυγούστου 1990, έναντι της εκχωρήσεως του ισόποσου υπολοίπου της απαιτήσεώς της που έχει έναντι του Ιράκ,
  - να καταδικάσει τους εναγομένους στα δικαστικά έξοδα,
  - να κηρύξει την απόφαση εκτελεστή,
  - επικουρικώς, να κηρύξει την απόφαση προσωρινώς εκτελεστή, έναντι προσκομίσεως τραπεζικής εγγυήσεως.
- 15 Το Συμβούλιο ζητεί από το Πρωτοδικείο:
- να απορρίψει την αγωγή ως απαράδεκτη,
  - άλλως, να την απορρίψει ως αβάσιμη,
  - να καταδικάσει την ενάγουσα στα δικαστικά έξοδα.
- 16 Η Επιτροπή ζητεί από το Πρωτοδικείο:
- να απορρίψει την αγωγή ως αβάσιμη,
  - να καταδικάσει την ενάγουσα στα δικαστικά έξοδα.

Επί του παραδεκτού*Ισχυρισμοί και επιχειρήματα των διαδίκων*

- 17 Το Συμβούλιο, χωρίς να προβάλει τυπικώς ένσταση απαραδέκτου βάσει του άρθρου 114, παράγραφος 1, του Κανονισμού Διαδικασίας, υποστηρίζει ότι η αγωγή είναι απαράδεκτη, για τον λόγο ότι δεν μπορεί να θεμελιωθεί ευθύνη της Κοινότητας για τη ζημία που φέρεται να υπέστη η ενάγουσα (απόφαση του Δικαστηρίου της 26ης Νοεμβρίου 1975, 99/74, *Grands moulins des Antilles* κατά Επιτροπής, Συλλογή τόμος 1975, σ. 483).
- 18 Πρώτον, το Συμβούλιο υποστηρίζει ότι η προβαλλόμενη ζημία οφείλεται όχι στον κανονισμό 2340/90, αλλά στον νόμο 57. Αντίθετα προς τους ισχυρισμούς της ενάγουσας, η έκδοση του νόμου αυτού δεν αποτελεί «άμεση αντίδραση» στην έκδοση του κανονισμού 2340/90, αλλά, όπως προκύπτει από το προοίμιό του, αντίδραση κατά των «αυθαίρετων αποφάσεων» που εξέδωσαν «ορισμένες κυβερνήσεις». Κατά το Συμβούλιο, στην έκδοση του νόμου 57 οδήγησαν, στην πραγματικότητα, τα ψηφίσματα 660 (1990) και 661 (1990) του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών. Υπό τις συνθήκες αυτές, το γεγονός ότι η επιβολή του εμπάργκο που επέβαλε το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών κατά του Ιράκ αιτιολογήθηκε με βάση την παράνομη συμπεριφορά του Ιράκ (εισβολή στο Κουβέιτ) αποκλείει την αντικειμενική σύνδεση μεταξύ της εκδόσεως του κανονισμού 2340/90 και της εκ μέρους του Ιράκ εκδόσεως, ως αντιποίνου, του νόμου 57 και, επομένως, το να γίνει δεκτή η ύπαρξη αιτιώδους συνάφειας μεταξύ του κοινοτικού κανονισμού και της ζημίας που προβάλλει η ενάγουσα.
- 19 Δεύτερον, το Συμβούλιο θέτει το ζήτημα αν οι απαιτήσεις της ενάγουσας κατά των ιρακινών αρχών συνιστούν «περιουσιακά στοιχεία» τα οποία δεσμεύθηκαν βάσει του άρθρου 7 του νόμου 57 (βλ. ανωτέρω σκέψη 8). Ειδικότερα, η ενάγουσα δεν απέδειξε ότι η τράπεζα Rafidian αρνήθηκε, κατ'εφαρμογήν του νόμου 57, να εκτελέσει τις εντολές μεταφοράς που έδωσε το ιρακινό υπουργείο. Το Συμβούλιο τονίζει ότι οι εν λόγω εντολές μεταφοράς είχαν δοθεί με έγγραφα του ιρακινού υπουργείου της 5ης και της 6ης Φεβρουαρίου 1990, δηλαδή πολύ πριν από την έκδοση του νόμου 57, η οποία τοποθετείται τον Σεπτέμβριο του 1990.

- 20 Τρίτον, το Συμβούλιο υποστηρίζει ότι, ακόμη κι αν οι ιρακινές αρχές είχαν αρνηθεί την εκπλήρωση των οφειλών τους έναντι της ενάγουσας κατ' εφαρμογήν του νόμου 57, ελλείπει οποιοδήποτε κοινοτικού ή εθνικού μέτρου απαγορευόντος τη μεταφορά κεφαλαίων από το Ιράκ προς τη Γερμανία, η προβαλλόμενη από την ενάγουσα ζημία οφείλεται στον νόμο αυτόν και μόνον. Συνεπώς, η κατάσταση της ενάγουσας είναι διαφορετική από την κατάσταση άλλων Γερμανών επιχειρηματιών που υπέστησαν ζημία συνεπεία των γερμανικών εθνικών μέτρων που απαγόρευσαν, σύμφωνα με τον κανονισμό 2340/90, κάθε εμπορική συναλλαγή με το Ιράκ.
- 21 Η Επιτροπή φρονεί ότι η νομολογία του Δικαστηρίου στον τομέα της εξωσυμβατικής ευθύνης δεν επιτρέπει, κατ' αρχήν, την έγερση, βάσει των άρθρων 178 και 215, δεύτερο εδάφιο, της Συνθήκης, αγωγής αποζημίωσης στηριζομένης στην εξωσυμβατική ευθύνη της Κοινότητας λόγω νόμιμης πράξεως. Ωστόσο, η Επιτροπή φρονεί ότι θα έπρεπε να υπάρχει μια νομική βάση στη Συνθήκη επιτρέπουσα στον ιδιώτη να θεμελιώσει την ευθύνη της Κοινότητας λόγω νόμιμης πράξεως.
- 22 Η ενάγουσα υποστηρίζει ότι η αγωγή της είναι παραδεκτή και ότι οι νομικοί και πραγματικοί ισχυρισμοί που ανέπτυξε το Συμβούλιο, ιδίως δε εκείνοι που στηρίζονται στην έλλειψη αιτιώδους συνάφειας μεταξύ της εκδόσεως του κανονισμού 2340/90 και της αδυναμίας της να εισπράξει τις απαιτήσεις που έχει έναντι των ιρακινών αρχών, αφορούν την ουσία και όχι το παραδεκτό της αγωγής.

Εκτίμηση του Πρωτοδικείου

- 23 Το Πρωτοδικείο τονίζει ότι στην αγωγή της η ενάγουσα περιγράφει σαφώς τον χαρακτήρα και το μέγεθος της προβαλλομένης ζημίας, καθώς και τους λόγους για τους οποίους φρονεί ότι υπάρχει αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της ζημίας αυτής και της εκδόσεως του κανονισμού 2340/90. Επομένως, η αγωγή περιέχει επαρκή στοιχεία ώστε να ικανοποιεί τις απαιτήσεις του παραδεκτού σύμφωνα με το άρθρο 44, παράγραφος 1, στοιχείο γ', του Κανονισμού

Διαδικασίας και τη νομολογία, τα δε επιχειρήματα του Συμβουλίου που αφορούν την ύπαρξη και τη φύση της προβαλλομένης ζημίας και την αιτιώδη συνάφεια αφορούν την εκτίμηση του βασίμου της αγωγής και πρέπει, κατά συνέπεια, να εξεταστούν κατά την εκτίμηση αυτή. Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι η αγωγή πρέπει να κριθεί παραδεκτή (αποφάσεις του Πρωτοδικείου της 16ης Απριλίου 1997, T-554/93, Saint και Murray κατά Συμβουλίου και Επιτροπής, Συλλογή 1997, σ. II-563, σκέψη 59, και της 10ης Ιουλίου 1997, T-38/96, Guérin automobiles κατά Επιτροπής, Συλλογή 1997, σ. II-1223, σκέψη 42).

Επί της ουσίας

- 24 Η ενάγουσα υποστηρίζει ότι, στο μέτρο που ο νόμος 57 οφείλεται στην έκδοση του κανονισμού 2340/90, ο οποίος επέβαλε εμπόργκο κατά του Ιράκ, η Κοινότητα οφείλει να την αποζημιώσει για τη ζημία που υπέστη λόγω της αρνήσεως των ιρακινών αρχών να εκπληρώσουν τις οφειλές που έχουν προς αυτήν. Η ενάγουσα υποστηρίζει ότι η ευθύνη της Κοινότητας για τη ζημία που υπέστη κατ' αυτόν τον τρόπο πρέπει να στοιχειοθετηθεί, κυρίως, βάσει της αρχής της ευθύνης της Κοινότητας λόγω νόμιμης πράξεως, δεδομένου ότι υπέστη προσβολή των περιουσιακών δικαιωμάτων της που ισοδυναμεί με απαλλοτριώση, και, επικουρικώς, βάσει της αρχής της ευθύνης της Κοινότητας λόγω παράνομης πράξεως, η δε παρανομία εν προκειμένω έγκειται στην παράλειψη του κοινοτικού νομοθέτη να προβλέψει, κατά την έκδοση του κανονισμού 2340/90, αποζημίωση για την προκαλούμενη από τον κανονισμό ζημία στις εμπλεκόμενες επιχειρήσεις.

Επί της ευθύνης της Κοινότητας λόγω νόμιμης πράξεως

Επιχειρήματα των διαδίκων

Επί της θεμελιώσεως της ευθύνης της Κοινότητας λόγω νόμιμης πράξεως

- 25 Η ενάγουσα υποστηρίζει, καταρχάς, ότι, σύμφωνα με το άρθρο 1 του πρόσθετου πρωτοκόλλου αριθ. 1, που προσαρτάται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών

ελευθεριών (στο εξής: ΕΣΔΑ), καθώς και με τις γενικές αρχές του διεθνούς δικαίου περί της υποχρέωσης αποζημίωσης των προσβολών της ιδιοκτησίας, το άρθρο 14, παράγραφος 3, του Grundgesetz (γερμανικού Συντάγματος) προβλέπει ότι απαλλοτρίωση αποφασισθείσα προς εξυπηρέτηση του γενικού συμφέροντος συντελείται μόνο με την καταβολή αποζημίωσης. Κατά την ενάγουσα, ο ίδιος αυτός κανόνας έχει εφαρμογή και στις περιπτώσεις «προσβολής ισοδύναμης προς απαλλοτρίωση», κατά τις οποίες, σύμφωνα με τη γερμανική νομολογία, υφίσταται υποχρέωση καταβολής αποζημίωσης όταν νόμιμες κρατικές πράξεις, χωρίς να συνιστούν τυπικά μέτρα απαλλοτριώσεως, έχουν ωστόσο ως δευτερεύουσα συνέπεια την προσβολή περιουσιακών δικαιωμάτων.

- 26 Περαιτέρω, από τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου προκύπτει ότι και οι απαιτήσεις εμπίπτουν στην έννοια της ιδιοκτησίας που προστατεύεται από τις ισοδύναμες προς απαλλοτρίωση προσβολές, βάσει του άρθρου 1 του πρωτοκόλλου αριθ. 1 της ΕΣΔΑ (απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου της 9ης Δεκεμβρίου 1994, Ελληνικά Διυλιστήρια ΣΤΡΑΝ και Στρατής Ανδρεάδης κατά Ελλάδας). Η ίδια λύση έχει πλέον καθιερωθεί από τη νομολογία στον τομέα του δημοσίου διεθνούς δικαίου, καθώς και από το δίκαιο των κρατών μελών.
- 27 Βάσει των σκέψεων αυτών, η ενάγουσα υποστηρίζει ότι το γεγονός ότι κατέστη αδύνατο να εισπραχθούν οι προϋφιστάμενες και μη αμφισβητούμενες απαιτήσεις της, κατ' εφαρμογή του νόμου 57 που εκδόθηκε ως μέτρο αντιποίνων για την επιβολή εμπάργκο κατά του Ιράκ με τον κανονισμό 2340/90, της προκάλεσε ζημία «γεγεννημένη και ενεστώσα», για την οποία η Κοινότητα οφείλει να της καταβάλει αποζημίωση.
- 28 Η ενάγουσα υποστηρίζει ότι το αίτημα αποζημίωσης λόγω νόμιμης προσβολής των περιουσιακών δικαιωμάτων της είναι δικαιολογημένο, αν ληφθεί υπόψη ότι η συμβολή της στο κόστος της πολιτικής του εμπάργκο που εφαρμόζει η Κοινότητα δεν πρέπει να είναι βαρύτερη από εκείνη των λοιπών κοινοτικών φορολογουμένων, οι οποίοι θα έπρεπε επίσης να φέρουν το βάρος του κόστους αυτού, σύμφωνα με την αρχή της ίσης μεταχείρισης (απόφαση του Δικαστηρίου της 5ης Μαρτίου 1980, 265/78, Ferwerda, Συλλογή τόμος 1980/Ι, σ. 313, 318).

- 29 Στο επιχείρημα των εναγομένων ότι πρόκειται για κοινοτικό μέτρο εμπίπτον στις επιλογές οικονομικής πολιτικής, οπότε η ζημία που προβάλλει δεν υπερβαίνει τα όρια που είναι σύμφυτα στους κινδύνους των οικονομικών δραστηριοτήτων στον οικείο τομέα και δεν απειλεί την ύπαρξή της ως επιχειρήσεως, η ενάγουσα αντιτείνει ότι το αν το επιβληθέν κατά του Ιράκ εμπάργκο συνιστά μέτρο οικονομικής πολιτικής ή πολιτικής ασφαλείας, απειλούν την ύπαρξή της, είναι άνευ σημασίας, καθόσον δεν πρόκειται στη συγκεκριμένη περίπτωση για μέλλουσες οικονομικές ζημίες, αλλά για προσβολή προϋφισταμένων δικαιωμάτων ιδιοκτησίας. Όσον αφορά το ζήτημα αν, παρέχοντας υπηρεσίες εντός του Ιράκ, ανέλαβε συνειδητά τον κίνδυνο να μην μπορεί να εισπράξει στη συνέχεια τις απαιτήσεις της, η ενάγουσα υπενθυμίζει ότι η σύμβαση που συνήψε το 1975 με τις ιρακινές αρχές προηγήθηκε κατά τέσσερα έτη της εγκαθιδρύσεως του σημερινού καθεστώτος στο Ιράκ και κατά πέντε έτη του πολέμου μεταξύ Ιράκ και Ιράν.
- 30 Το Συμβούλιο υποστηρίζει, καταρχάς, ότι οι προϋποθέσεις θεμελιώσεως της ευθύνης της Κοινότητας λόγω νόμιμης πράξεως πρέπει να είναι αυστηρότερες απ' ό,τι οι προϋποθέσεις που ισχύουν στο πλαίσιο της ευθύνης λόγω παράνομης πράξεως.
- 31 Το Συμβούλιο παρατηρεί ότι, σύμφωνα με τη σχετική νομολογία, η θεμελίωση της ευθύνης άνευ πταίσματος προϋποθέτει είτε ότι ένας ιδιώτης υφίσταται, προς όφελος του γενικού συμφέροντος, μια επιβάρυνση η οποία κανονικά δεν του αναλογεί (απόφαση του Δικαστηρίου της 24ης Ιουνίου 1986, 267/82, Développement και Clemessy κατά Επιτροπής, Συλλογή 1986, σ. 1907), είτε ότι μια συγκεκριμένη ομάδα επιχειρήσεων που ειδικεύονται σε ορισμένα προϊόντα αναλαμβάνει δυσανάλογο τμήμα των επιβαρύνσεων που απορρέουν από την εκ μέρους της Κοινότητας λήψη ορισμένων οικονομικών μέτρων (απόφαση του Δικαστηρίου της 29ης Σεπτεμβρίου 1987, 81/86, De Boer Buizen κατά Συμβουλίου και Επιτροπής, Συλλογή 1987, σ. 3677).
- 32 Κατά το Συμβούλιο όμως, καμία από τις προϋποθέσεις αυτές δεν πληρούται εν προκειμένω. Όσον αφορά τον ισχυρισμό της ενάγουσας ότι δεν είναι επιτρεπτό να συνεισφέρει περισσότερο απ' ό,τι οι λοιποί επιχειρηματίες στο κόστος της πολιτικής του εμπάργκο κατά του Ιράκ, συνεπεία του γεγονότος και μόνον ότι οι απαιτήσεις της δεν είχαν ακόμη εξοφληθεί κατά τον χρόνο της εφαρμογής της πολιτικής αυτής, το Συμβούλιο αντιτείνει ότι δεν εναπόκειται στην Κοινότητα να αποκαθιστά τις «κακοτυχίες» των επιχειρηματιών που εμπλέκονται σε συναλλαγές ενέχουσες οικονομικούς κινδύνους.

- 33 Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι η έννοια του γερμανικού δικαίου «ιδιαιτέρη Ουσία» («Sondergesetz»), στην οποία η ενάγουσα στηρίζει την αγωγή αποζημίωσης, προϋποθέτει ότι ένας ιδιώτης έχει υποστεί ιδιαίτερη ζημία και δεν μπορεί να μεταφερθεί ως έχει στο κοινοτικό δίκαιο. Επιπλέον, είναι αμφίβολο αν η ενάγουσα μπορεί να θεωρηθεί ότι ανήκει σε επαρκώς προσδιορισμένη ομάδα επιχειρήσεων η οποία υποβλήθηκε σε «ιδιαιτέρη Ουσία», υπό την έννοια της θεωρίας αυτής.
- 34 Η Επιτροπή τονίζει ότι οι παραπομπές της ενάγουσας στη γερμανική νομολογία αφορούν προσβολές της εγγείου ή της εμπορικής ιδιοκτησίας, συνεπεία της εκδόσεως κρατικών μέτρων στον τομέα των κατασκευών ή του αναδάσμου γαιών, και δεν είναι συνεπώς συγκρίσιμες με την προκειμένη περίπτωση. Ομοίως, η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στον τομέα της προστασίας του δικαιώματος ιδιοκτησίας, που παραθέτει η ενάγουσα (βλ. ανωτέρω σκέψη 29), αφορά στην πραγματικότητα την απευθείας στέρηση της ιδιοκτησίας με πράξεις των δημοσίων αρχών και όχι τις έμμεσες συνέπειες νομίμων νομικών πράξεων εκδιδομένων από την Κοινότητα, όπως πρόκειται στη συγκεκριμένη περίπτωση.
- 35 Επιπλέον, όπως προκύπτει από τη σχετική νομολογία, η ευθύνη της Κοινότητας λόγω νόμιμης πράξεως δεν μπορεί να θεμελιωθεί παρά μόνον αν η προβαλλόμενη ζημία δεν μπορούσε να προβλεφθεί ή δεν μπορούσε να αποφευχθεί από έναν επιμελή επιχειρηματία. Εν προκειμένω όμως η δυνατότητα προβλέψεως της αφερεγγυότητας ή/και της αρνήσεως πληρωμής του Ιράκ ήταν πρόδηλη, λαμβανομένου υπόψη, αφενός, του γενικού πλαισίου και, αφετέρου, της ιδιαίτερης καταστάσεως της χώρας αυτής. Κατά την Επιτροπή, επιχειρήσεις όπως η ενάγουσα, οι οποίες δεν μπόρεσαν να λάβουν εγγυήσεις από δημόσιους οργανισμούς ή από ασφαλιστικές εταιρίες προκειμένου να καλύψουν τους κινδύνους που απορρέουν από εμπορικές συναλλαγές με χώρες οι οποίες θεωρούνται «χώρες υψηλού κινδύνου», απλώς δέχθηκαν συνειδητά τους εντεύθεν αυξημένους κινδύνους.
- 36 Τέλος, η ενάγουσα δεν προέβαλε καμία περίπτωση ικανή να επηρεάσει σοβαρώς τη λειτουργία της και να απειλήσει την επιβιώσή της ως επιχείρηση (βλ. τις προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Lenz στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση του Δικαστηρίου της 11ης Μαρτίου 1987, 279/84, 280/84, 285/84 και 286/84, Rau κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 1987, σ. 1069, 1084, 1114).

Επί της αιτιώδους συναφείας

- 37 Η ενάγουσα υποστηρίζει ότι η προβαλλόμενη ζημία προκλήθηκε από την έκδοση του κανονισμού 2340/90, με τον οποίο επιβλήθηκε εμπάργκο κατά του Ιράκ, δεδομένου ότι οι ιρακινές αρχές αρνήθηκαν να εξοφλήσουν τις απαιτήσεις της βάσει του νόμου 57, ο οποίος εκδόθηκε ως αντίποινο για την έκδοση του εν λόγω κανονισμού. Αντίθετα προς τους ισχυρισμούς του Συμβουλίου, η εκ μέρους του Ιράκ έκδοση του νόμου 57 δεν συνιστά «απόμακρη» συνέπεια υπό την έννοια της νομολογίας (απόφαση του Δικαστηρίου της 4ης Οκτωβρίου 1979, 64/76, 113/76, 167/78, 239/78, 27/79, 28/79 και 45/79, Dumortier Frères κατά Συμβουλίου, Συλλογή τόμος 1979/II, σ.515), αλλά τυπική και προβλέψιμη συνέπεια μιας πράξεως περί εφαρμογής εμπάργκο.
- 38 Συναφώς, η ενάγουσα υποστηρίζει ότι, κατά την έκδοση του κανονισμού 2340/90, τόσο η Επιτροπή όσο και το Συμβούλιο έλαβαν πράγματι υπόψη το κόστος και τις λοιπές συνέπειες της εκ μέρους του Ιράκ ενδεχόμενης αναστολής εξοφλήσεως των ληξιπρόθεσμων απαιτήσεων που έχουν έναντι του Ιράκ οι κοινοτικές επιχειρήσεις. Προς στήριξη του ισχυρισμού αυτού, η ενάγουσα προτείνει ως μάρτυρες τον πρώην πρόεδρο της Επιτροπής J. Delors και τον πρώην πρόεδρο του Συμβουλίου De Michelis και ζητεί από το Πρωτοδικείο να υποχρεώσει το Συμβούλιο και την Επιτροπή να προσκομίσουν το σύνολο των προπαρασκευαστικών εργασιών του κανονισμού 2340/90 (απόφαση του Πρωτοδικείου της 19ης Οκτωβρίου 1995, T-194/94, Carvel και Guardian Newspapers κατά Συμβουλίου, Συλλογή 1995, σ. II-2765).
- 39 Κατά την ενάγουσα, το επιχείρημα των εναγομένων ότι η προβαλλόμενη ζημία δεν οφείλεται στην έκδοση του κανονισμού 2340/90, αλλά στο γεγονός και μόνον ότι, ήδη πριν από την έκδοση του εν λόγω κανονισμού, ακόμη και πριν από την εισβολή στο Κουβέιτ στις 2 Αυγούστου 1990, το Ιράκ δεν ήταν σε θέση να εξοφλήσει τα χρέη του, διαψεύδεται από το γεγονός ότι, τον Απρίλιο και τον Μάιο του 1990, οι ιρακινές αρχές της είχαν ήδη καταβάλει το ποσό των 200 000 DM περίπου ως αμοιβή για παρασχεθείσες υπηρεσίες. Ομοίως, η καθυστέρηση με την οποία οι ιρακινές αρχές εξοφλούσαν σε συνάλλαγμα τα διάφορα τιμολόγια οφείλεται αποκλειστικά σε γραφειοκρατικές δυσχέρειες που αντιμετώπιζε η ιρακινή διοίκηση και όχι στην υποτιθέμενη αφερεγγυότητα του Ιράκ.

- 40 Η ενάγουσα αποκρούει το επιχείρημα του Συμβουλίου ότι η αδυναμία της να εισπράξει τις απαιτήσεις της δεν οφείλεται στον κανονισμό 2340/90, αλλά σε μια πιο απόμακρη αιτία, ήτοι στην εισβολή του Ιράκ στο Κουβέιτ κατά παράβαση του δημοσίου διεθνούς δικαίου. Το ότι το κοινοτικό εμπόριο κατά του Ιράκ αιτιολογήθηκε από προηγηθείσα παράνομη συμπεριφορά του κράτους αυτού δεν αποκλείει την υποχρέωση της Κοινότητας να αποζημιώσει τους τρίτους για την ισοδύναμη με απαλλοτρίωση προσβολή που υπέστησαν. Η ύπαρξη της άμεσης σχέσεως που προβάλλεται εν προκειμένω δεν τίθεται εν αμφιβόλω ούτε από το γεγονός ότι η ζημία την οποία υπέστη η ενάγουσα οφείλεται σε παράνομη αιτία, ήτοι στον νόμο 57, ο οποίος εκδόθηκε ως αντίποινο σε προηγούμενη νόμιμη πράξη, ήτοι στην έκδοση του κανονισμού 2340/90 (απόφαση του Δικαστηρίου της 7ης Νοεμβρίου 1985, 145/83, Adams κατά Επιτροπής, Συλλογή 1985, σ. 3539).
- 41 Όσον αφορά το επιχείρημα του Συμβουλίου ότι σε τελευταία ανάλυση η ζημία οφείλεται στα ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, η ενάγουσα αντιτείνει ότι τα ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών στερούνται αμέσου αποτελέσματος στις έννομες τάξεις των κρατών μελών.
- 42 Όσον αφορά το ζήτημα που έθεσαν οι εναγόμενοι, ήτοι αν, αφενός, οι απαιτήσεις της ενάγουσας συνιστούν πράγματι «περιουσιακό στοιχείο» υπό την έννοια του νόμου 57 και, αφετέρου, αν ο νόμος αυτός εξακολουθεί να ισχύει, η ενάγουσα υποστηρίζει ότι αυτό που έχει σημασία και μόνον είναι το γεγονός ότι οι ιρακινές αρχές εξακολουθούν να αρνούνται να εξοφλήσουν τα χρέη τους.
- 43 Τέλος, η ενάγουσα υποστηρίζει ότι, αντίθετα προς τους ισχυρισμούς του Συμβουλίου, το γεγονός ότι ο κανονισμός 2340/90 αφορούσε αποκλειστικά τις εξαγωγές και τις εισαγωγές εμπορευμάτων και όχι την παροχή υπηρεσιών δεν έχει καμία συνέπεια για την εκτίμηση της υπέρθεως αιτιώδους συναφείας, εφόσον οι ιρακινές αρχές αρνήθηκαν να εξοφλήσουν τις οφειλές τους εξαιτίας της εκδόσεως του κανονισμού αυτού.

- 44 Το Συμβούλιο ισχυρίζεται ότι, ακόμη και αν θεωρηθεί ότι κατέστη αδύνατη η είσπραξη των απαιτήσεων που η ενάγουσα έχει έναντι του Ιράκ και αν, επομένως, υπέστη ζημία, δεν υφίσταται κανένας σύνδεσμος ή, τουλάχιστον, δεν υφίσταται «επαρκώς άμεσος» σύνδεσμος μεταξύ της ζημίας αυτής και της εκδόσεως του κανονισμού 2340/90.
- 45 Κατά το Συμβούλιο, η άρνηση του Ιράκ να εξοφλήσει τις απαιτήσεις της ενάγουσας δεν οφείλεται στην εφαρμογή του νόμου 57, ως αντιποίνου στον κανονισμό 2340/90, αλλά στις οικονομικές δυσχέρειες που αντιμετώπιζε το Ιράκ λόγω της επιθετικής πολιτικής του έναντι των γειτονικών κρατών. Επιπλέον, στο μέτρο που, κατά την έκδοση του νόμου 57, οι ιρακινές αρχές δεν είχαν ακόμη πραγματοποιήσει τη μεταφορά των χρημάτων σε τραπεζικό λογαριασμό της ενάγουσας, κανένα «περιουσιακό στοιχείο» ανήκον στην ενάγουσα δεν δεσμεύθηκε υπό τη στενή έννοια των διατάξεων του νόμου αυτού.
- 46 Σε περίπτωση που η προβαλλόμενη από την ενάγουσα ζημία θα έπρεπε να θεωρηθεί ότι οφείλεται στην εφαρμογή του νόμου 57, το Συμβούλιο φρονεί ότι, αντίθετα προς τους ισχυρισμούς της ενάγουσας, η έκδοση του νόμου αυτού δεν οφείλεται στον κανονισμό 2340/90, αλλά στα ψηφίσματα 660 (1990) και 661 (1990) του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, με τα οποία επιβλήθηκε εμπάργκο κατά του Ιράκ, το οποίο η Κοινότητα έχει τη νομική υποχρέωση να εφαρμόσει. Από αυτό προκύπτει ότι η έκδοση του νόμου 57 δεν μπορεί να θεωρηθεί «αρκούντως άμεση» συνέπεια της εκδόσεως του κανονισμού 2340/90 υπό την έννοια της σχετικής νομολογίας.
- 47 Περαιτέρω, δεν υφίσταται η προβαλλόμενη αιτιώδης συνάφεια, δεδομένου ότι, αν εξεταστούν από ιστορική άποψη τα πραγματικά περιστατικά, ο νόμος 57 δεν μπορεί να θεωρηθεί «αντίδραση» του Ιράκ στα μέτρα εμπάργκο που αποφάσισε το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών και εφάρμοσε η Κοινότητα με τον κανονισμό 2340/90, δεδομένου ότι τα μέτρα κατά του Ιράκ ελήφθησαν συνέπεια των προηγηθεισών παραβάσεων του δημοσίου διεθνούς δικαίου που διέπραξε η χώρα αυτή.

- 48 Τέλος, το Συμβούλιο υποστηρίζει ότι, δεδομένου ότι σκοπός του κανονισμού 2340/90 ήταν να απαγορεύσει τις εισαγωγές και τις εξαγωγές εμπορευμάτων και όχι να απαγορεύσει στους κοινοτικούς επιχειρηματίες να δεχθούν την εξόφληση των απαιτήσεων που είχαν ήδη έναντι των ιρακινών αρχών, ουδεμία αρκούντως άμεση αιτιώδης συνάφεια υφίσταται μεταξύ της εκδόσεως του κανονισμού αυτού και της προβαλλομένης ζημίας.
- 49 Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι η ζημία που προβάλλει η ενάγουσα απορρέει αποκλειστικά από τον νόμο 57, και όχι από την έκδοση του κανονισμού 2340/90, δεδομένου ότι ο εν λόγω κανονισμός χρησίμευσε απλώς ως πρόσχημα στο Ιράκ για να αναστείλει την εξόφληση των χρεών του λόγω των δυσχερειών που αντιμετώπιζε και της κακής οικονομικής καταστάσεως στην οποία είχε περιέλθει λόγω των πολεμικών δραστηριοτήτων του στην περιοχή και της πολιτικής εξοπλισμών που ασκούσε.
- 50 Επιπλέον, από τα άρθρα 5 και 7 του νόμου 57 προκύπτει ότι το Ιράκ δεν αρνήθηκε οριστικώς να προβεί στην εξόφληση των απαιτήσεων της ενάγουσας, πράγμα το οποίο εξηγεί γιατί η ενάγουσα πρότεινε στους εναγομένους να τους εκχωρήσει τις απαιτήσεις της έναντι καταβολής αποζημιώσεως, οπότε, και γι' αυτόν τον λόγο, δεν υφίσταται κανένας άμεσος σύνδεσμος μεταξύ της προβαλλομένης ζημίας και του κανονισμού 2340/90. Εν πάση περιπτώσει, ακόμη και αν αρκούσε η ύπαρξη έμμεσης αιτιώδους συνάφειας για να θεμελιωθεί η εξωσυμβατική ευθύνη της Κοινότητας, μια τέτοια αιτιώδης συνάφεια δεν ασκεί επιρροή εφόσον, όπως εν προκειμένω, αφορά μια νόμιμη συμπεριφορά (ήτοι την εκ μέρους του Συμβουλίου έκδοση του κανονισμού 2340/90) η οποία προκάλεσε στη συνέχεια μια παράνομη συμπεριφορά εκ μέρους τρίτου (ήτοι την εκ μέρους του Ιράκ έκδοση του νόμου 57).
- 51 Η Επιτροπή προσθέτει, αφενός, ότι το Ιράκ, με έγγραφο προς τον Πρόεδρο του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών της 28ης Φεβρουαρίου 1991, αναγνώρισε ρητώς τη νομιμότητα του ψηφίσματος 660 (1990) του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, καθώς και των λοιπών ψηφισμάτων που προκάλεσαν την έκδοση του νόμου 57, και, αφετέρου, ότι ο νόμος αυτός καταργήθηκε τελικώς στις 3 Μαρτίου 1991, οπότε η ενάγουσα ήταν, από της ημερομηνίας αυτής, σε θέση να ζητήσει από τις ιρακινές αρχές την εξόφληση των απαιτήσεών της.

- 52 Όσον αφορά το αίτημα να εξεταστούν ως μάρτυρες ο πρώην πρόεδρος της και ο πρώην πρόεδρος του Συμβουλίου, η Επιτροπή τονίζει ότι είναι άνευ ενδιαφέροντος, δεδομένου ότι οι αποδείξεις που πρέπει να προσκομίσει η ενάγουσα δεν μπορούν να συνίστανται σε δηλώσεις των εν λόγω προσώπων.

Επί της ζημίας

- 53 Η ενάγουσα υποστηρίζει ότι η ζημία της είναι «γεγεννημένη και ενεστώσα», υπό την έννοια της νομολογίας περί της εξωσυμβατικής ευθύνης της Κοινότητας, συνεπεία του ότι κατέστη αδύνατη η είσπραξη των απαιτήσεών της έναντι του Ιράκ κατόπιν της εκδόσεως του κανονισμού 2340/90. Το ότι πρότεινε στους εναγομένους να τους εκχωρήσει τις απαιτήσεις της, έναντι της αιτουμένης αποζημιώσεως, ουδόλως επηρεάζει το γεγονός της υπάρξεως της ζημίας, αλλά αποβλέπει αποκλειστικά στο να αποφευχθεί ο αδικαιολόγητος πλουτισμός της. Σε περίπτωση που οι εναγόμενοι προτίθενται να αμφισβητήσουν τόσο την ύπαρξη των απαιτήσεών της έναντι του Ιράκ όσο και την αδυναμία είσπραξέως τους, η ενάγουσα προτείνει ως απόδειξη τις βεβαιώσεις που μπορούν να προσκομίσουν ο εμπορικός διευθυντής της, Hartwig von Bredow, και ο τότε εκπρόσωπός της στη Βαγδάτη, Wolfgang Johner. Διευκρινίζει ότι δεν παρέσχε εξηγήσεις όσον αφορά τους λόγους για τους οποίους οι ιρακινές αρχές αρνήθηκαν να εξοφλήσουν τις απαιτήσεις της, επειδή ακριβώς δεν έλαβε καμία τέτοια εξήγηση, καθόσον μάλιστα το κοινοτικό εμπόργκο όσον αφορά την παροχή υπηρεσιών εντός του Ιράκ [κανονισμός (ΕΟΚ) 3155/90 του Συμβουλίου, της 29ης Οκτωβρίου 1990, για την επέκταση και την τροποποίηση του κανονισμού 2340/90, ΕΕ L 304, σ. 1, στο εξής: κανονισμός 3155/90] της απαγόρευε να δώσει οποιαδήποτε εντολή σε δικαστικούς πληρεξουσίου στο Ιράκ.
- 54 Η ενάγουσα υπολογίζει τη ζημία της σε 2 279 859,69 DM, ποσόν το οποίο αντιστοιχεί στις απαιτήσεις που το ιρακινό υπουργείο αναγνώρισε με τα έγγραφα του της 5ης και 6ης Φεβρουαρίου 1990, δίνοντας εντολή για την πληρωμή τους, η οποία ωστόσο ουδέποτε πραγματοποιήθηκε.

55 Η ενάγουσα υποστηρίζει ότι, σύμφωνα με τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ο καθορισμός του ύψους της αποζημιώσεως της πρέπει να καταλήγει σε ορθή στάθμιση του γενικού συμφέροντος της Κοινότητας, αφενός, και της προασπίσεως των Οεμελιωδών δικαιωμάτων του ατόμου, αφετέρου. Η ενάγουσα φρονεί ότι τούτο δεν αποκλείει ωστόσο το ότι η αποζημίωση μπορεί να καλύψει το συνολικό ύψος των απαιτήσεων, των οποίων η είσπραξη κατέστη αδύνατη λόγω της λήψεως κρατικού μέτρου, συμπεριλαμβανομένου του συνόλου των οφειλομένων τόκων από της γενέσεώς τους (προπαρατεθείσα απόφαση Ελληνικά Διυλιστήρια ΣΤΡΑΝ και Στρατής Ανδρεάδης κατά Ελλάδας). Το γερμανικό δίκαιο επιτρέπει, πράγματι, την καταβολή αποζημιώσεως για το σύνολο των οικονομικών ζημιών που προκλήθηκαν από «ισοδύναμη προς απαλλοτρίωση προσβολή». Το αυτό ισχύει και όσον αφορά τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Συνεπώς, η Κοινότητα πρέπει να υποχρεωθεί να της καταβάλει, έναντι εκχωρήσεως των απαιτήσεων που έχει κατά του Ιράκ, αποζημίωση αντιστοιχούσα στο ύψος των απαιτήσεων αυτών, συμπεριλαμβανομένων των οφειλομένων τόκων. Ωστόσο, η ενάγουσα δεν αποκλείει τη δυνατότητα μείωσης της αιτουμένης αποζημιώσεως, με βάση τις περιστάσεις της υπό κρίση υποθέσεως.

56 Το Συμβούλιο υποστηρίζει ότι τα μέτρα που έλαβε το Ιράκ, ιδίως δε ο νόμος 57, είχαν ως αποτέλεσμα μόνον την καθυστέρηση της εξοφλήσεως των απαιτήσεων της ενάγουσας, οπότε, από νομικής απόψεως, η ζημία της ενάγουσας δεν είναι «γεγεννημένη και ενεστώσα», υπό την έννοια της σχετικής νομολογίας, πράγμα το οποίο εξάλλου προκύπτει από το ότι η ενάγουσα είναι έτοιμη να εκχωρήσει τις απαιτήσεις της στα κοινοτικά όργανα, έναντι αποκαταστάσεως της ζημίας που ισχυρίζεται ότι υπέστη.

57 Επιπλέον, από το έγγραφο που απέστειλε στο Συμβούλιο στις 4 Αυγούστου 1994 προκύπτει ότι η ενάγουσα καταχώρισε τις απαιτήσεις της ενώπιον των αρμοδίων διοικητικών αρχών στη Γερμανία, προκειμένου να μπορέσει να τις προβάλει ενώπιον της Claims Commission, που συνέστησε ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (στο εξής: ΟΗΕ) για να ρυθμίσει το ζήτημα των οικονομικών ζημιών που υπέστησαν οι επιχειρηματίες λόγω της επιβολής του εμπάργκο κατά του Ιράκ, πράγμα το οποίο καταδεικνύει ότι τυχόν ζημία της ενάγουσας θα εξαρτηθεί τελικώς από την ενδεχόμενη εκ μέρους του ΟΗΕ άρση του εμπάργκο κατά του Ιράκ.

- 58 Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι το ακριβές ύψος της ζημίας που υπέστη η ενάγουσα δεν είναι σήμερα αποδεδειγμένο, δεδομένου ότι, από νομικής απόψεως, οι απαιτήσεις της ενάγουσας δεν έπαυσαν να υφίστανται, και απορρίπτει την πρόταση της ενάγουσας περί εκχωρήσεως των απαιτήσεών της έναντι αποζημιώσεως καταβαλλομένης από την Κοινότητα.

Εκτίμηση του Πρωτοδικείου

- 59 Εκ προοιμίου, το Πρωτοδικείο υπενθυμίζει, πρώτον, ότι η στοιχειοθέτηση της εξωσυμβατικής ευθύνης της Κοινότητας λόγω νόμιμης ή παράνομης πράξεως προϋποθέτει, εν πάση περιπτώσει, την απόδειξη του υποστατού της φερομένης ζημίας και της υπάρξεως αιτιώδους συναφείας μεταξύ της εν λόγω ζημίας και της πράξεως αυτής (αποφάσεις του Δικαστηρίου της 29ης Σεπτεμβρίου 1982, 26/81, *Oleifici Mediterranei* κατά ΕΟΚ, Συλλογή 1982, σ. 3057, σκέψη 16, και του Πρωτοδικείου της 13ης Δεκεμβρίου 1995, T-481/93 και T-484/93, *Exporteurs in Levende Varkens* κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 1995, σ. II-2941, σκέψη 80, της 11ης Ιουλίου 1996, T-175/94, *International Procurement Services* κατά Επιτροπής, Συλλογή 1996, σ. II-729, σκέψη 44, της 16ης Οκτωβρίου 1996, T-336/94, *Efisol* κατά Επιτροπής, Συλλογή 1996, σ. II-1343, σκέψη 30, της 11ης Ιουλίου 1997, T-267/94, *Oleifici Italiani* κατά Επιτροπής, Συλλογή 1997, σ. II-1239, σκέψη 20, και της 29ης Ιανουαρίου 1998, T-113/96, *Dubois et Fils* κατά Συμβουλίου και Επιτροπής, Συλλογή 1998, σ. II-125, σκέψη 54). Δεύτερον, όσον αφορά, όπως εν προκειμένω, τη στοιχειοθέτηση της ευθύνης της Κοινότητας λόγω νόμιμης πράξεως, το Πρωτοδικείο τονίζει ότι από τη σχετική νομολογία προκύπτει ότι, σε περίπτωση αποδοχής στο κοινοτικό δίκαιο μιας τέτοιας αρχής, η στοιχειοθέτηση μιας τέτοιας ευθύνης προϋποθέτει, εν πάση περιπτώσει, την ύπαρξη «ασυνήθους» και «ειδικής» ζημίας (αποφάσεις του Δικαστηρίου της 13ης Ιουνίου 1972, 9/71 και 11/71, *Compagnie d'approvisionnement et grands moulins de Paris* κατά Επιτροπής, Rec. 1972, σ. 391, σκέψεις 45 και 46, της 6ης Δεκεμβρίου 1984, 59/83, *Bionilac* κατά ΕΟΚ, Συλλογή 1984, σ. 4057, σκέψη 28, *Développement* και *Clemessy* κατά Επιτροπής, όπ.π., σκέψη 33, και *De Boer Buizen* κατά Συμβουλίου και Επιτροπής, όπ.π., σκέψεις 16 και 17). Πρέπει συνεπώς να εξεταστεί αν η προβαλλόμενη ζημία υφίσταται, υπό την έννοια ότι πρόκειται για «πραγματική και βεβαία» ζημία, αν η ζημία αυτή απορρέει ευθέως από την εκ μέρους του Συμβουλίου έκδοση του κανονισμού 2340/90 και αν η προβαλλόμενη ζημία είναι ικανή να στοιχειοθετήσει την ευθύνη της Κοινότητας λόγω νόμιμης πράξεως, υπό την έννοια της προπαρατεθείσας νομολογίας.

Επί της υπάρξεως της προβαλλομένης ζημίας

- 60 Όσον αφορά το αν η ενάγουσα υπέστη όντως «πραγματική και βεβαία» ζημία υπό την έννοια της σχετικής νομολογίας (αποφάσεις του Δικαστηρίου της 27ης Ιανουαρίου 1982, 256/80, 257/80, 265/80, 267/80 και 5/81, Birra Wührer κ.λπ. κατά Συμβουλίου και Επιτροπής, Συλλογή 1982, σ. 85, σκέψη 9, και 51/81, De Franceschi κατά Συμβουλίου και Επιτροπής, Συλλογή 1982, σ. 117, σκέψη 9· αποφάσεις του Πρωτοδικείου της 16ης Ιανουαρίου 1996, T-108/94, Candioite κατά Συμβουλίου, Συλλογή 1996, σ. II-87, σκέψη 54, της 12ης Δεκεμβρίου 1996, T-99/95, Stoll κατά Επιτροπής, Συλλογή 1996, σ. II-2227, σκέψη 72, και της 11ης Ιουλίου 1997, Oleifici Italiani κατά Επιτροπής, όπ.π., σκέψη 74), δηλαδή αν έχει καταστεί οριστικώς αδύνατη η είσπραξη των απαιτήσεων που έχει έναντι του Ιράκ, το Πρωτοδικείο υπενθυμίζει καταρχάς ότι, κατά πάγια νομολογία, αναπόκειται στον ενάγοντα να προσκομίζει αποδεικτικά στοιχεία στον κοινοτικό δικαστή για να αποδεικνύει την ύπαρξη της ζημίας που ισχυρίζεται ότι υπέστη (απόφαση του Πρωτοδικείου της 9ης Ιανουαρίου 1996, T-575/93, Koelman κατά Επιτροπής, Συλλογή 1996, σ. II-1, σκέψη 97).
- 61 Επιβάλλεται όμως εν προκειμένω η διαπίστωση ότι, μολονότι οι διάδικοι δεν αμφισβητούν ότι οι απαιτήσεις της ενάγουσας δεν έχουν ακόμη εξοφληθεί, τα αποδεικτικά στοιχεία που προσκόμισε η ενάγουσα δεν είναι ικανά να αποδείξουν, επαρκώς κατά νόμο, ότι οι ιρακινές αρχές της προέβαλαν οριστική άρνηση εξοφλήσεως των οφειλών τους, προβάλλοντας ως αιτιολογία την έκδοση του κανονισμού 2340/90. Συγκεκριμένα, η ενάγουσα δεν προσκόμισε αποδεικτικά στοιχεία από τα οποία θα προέκυπτε ότι ήλθε πράγματι σε επαφή, ή τουλάχιστον προσπάθησε να έλθει σε επαφή, είτε με τις αρμόδιες ιρακινές κρατικές αρχές είτε με την τράπεζα Rafidian, προκειμένου να διευκρινίσει τους λόγους για τους οποίους οι εντολές πληρωμής των απαιτήσεών της, που δόθηκαν στην τράπεζα Rafidian με έγγραφα της 5ης και 6ης Φεβρουαρίου 1990 του ιρακινού υπουργείου, δεν έχουν ακόμη εκτελεστεί.
- 62 Συναφώς, το Πρωτοδικείο, στο πλαίσιο των μέτρων οργανώσεως της διαδικασίας, κάλεσε την ενάγουσα να προσκομίσει τις επιστολές που είχε ενδεχομένως ανταλλάξει με τις ιρακινές αρχές όσον αφορά την εξόφληση των απαιτήσεών της. Η ενάγουσα, με τις γραπτές απαντήσεις της στις ερωτήσεις του Πρωτοδικείου, δέχθηκε ότι δεν είχε αλληλογραφία με τις ιρακινές αρχές, τονίζοντας ότι δεν ήταν προς το συμφέρον της «να θέσει εν αμφιβόλω με νέα επιστολή τον δεσμευτικό χαρακτήρα των εντολών που δόθηκαν στις 5 και 6 Φεβρουαρίου από το Ministry of Housing and reconstruction προς την τράπεζα

Rafidian» και ότι «θα ήταν εξάλλου ανεπίτρεπτο και επομένως αντιπαραγωγικό να επιχειρήσει να επιταχύνει, διατυπώνοντας εγγράφως τις απόψεις της, την εσωτερική εκτέλεση των εντολών του υπουργείου». Το γεγονός όμως ότι η ενάγουσα δεν θεώρησε χρήσιμο ή σκόπιμο να προσπαθήσει «να επιταχύνει την εσωτερική ή διοικητική εκτέλεση των εντολών του ιρακινού υπουργείου» δεν αρκεί, από μόνο του, για να στηρίξει τον ισχυρισμό της ότι οι ιρακινές αρχές αρνήθηκαν οριστικά την εξόφληση των απαιτήσεών της. Κατά συνέπεια, δεν μπορεί να αποκλειστεί ότι η μη εξόφληση των απαιτήσεών της μπορεί να οφείλεται σε απλή καθυστέρηση διοικητικής φύσεως, σε προσωρινή άρνηση πληρωμής ή σε προσωρινή ή μόνιμη αφερεγγυότητα του Ιράκ.

63 Το συμπέρασμα αυτό δεν μπορεί να αμφισβητηθεί από το έγγραφο της 10ης Οκτωβρίου 1990 — που απέστειλε το ιρακινό υπουργείο στην ενάγουσα και αυτή προσκόμισε κατά τη συνεδρίαση της 19ης Ιουνίου 1997 —, από το οποίο προκύπτει, κατά την ενάγουσα, ότι το ιρακινό υπουργείο άφησε να εννοηθεί, «με διπλωματική γλώσσα», ότι οι απαιτήσεις της δεν θα εξοφλούνταν ενόσω θα παρέμενε σε ισχύ το κοινοτικό εμπάργκο κατά του Ιράκ. Συγκεκριμένα, το έγγραφο αυτό που απεστάλη στην ενάγουσα «επ' ευκαιρία της κηρύξεως της ενώσεως της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας και της Λαϊκής Δημοκρατίας της Γερμανίας» δεν μνημονεύει τις συμβατικές σχέσεις της ενάγουσας με τις ιρακινές αρχές που προκύπτουν από τη σύμβαση του 1975 ούτε, κατά μείζονα λόγο, το τι μέλλει γενέσθαι με τις απαιτήσεις της, αλλά περιορίζεται σε δηλώσεις γενικής φύσεως σχετικά με τη συμβολή που οι γερμανικές επιχειρήσεις θα μπορούσαν να έχουν στην «ανάπτυξη μιας καρποφόρας διμερούς συνεργασίας» μεταξύ της Γερμανίας και του Ιράκ και τις ζημίες που προκλήθηκαν στις σχέσεις αυτές από το εμπάργκο και από «τις απειλές κατά του Ιράκ».

64 Επιπλέον, μολονότι η ενάγουσα ανέφερε, στις έγγραφες απαντήσεις της στην προαναφερθείσα ερώτηση του Πρωτοδικείου, ορισμένες εμπιστευτικές εκθέσεις που είχε συντάξει ο αναπληρωτής διευθυντής του υποκαταστήματός της στο Ιράκ και από τις οποίες προκύπτει ότι οι ιρακινές αρχές εξακολουθούν να αρνούνται την εξόφληση των απαιτήσεών της λόγω της διατηρήσεως του κοινοτικού εμπάργκο, πρέπει να τονιστεί ότι η ενάγουσα δεν προσκόμισε αντίγραφα των εκθέσεων αυτών ενώπιον του Πρωτοδικείου.

65 Εν πάση περιπτώσει, ακόμη και αν υποθεθεί ότι, όπως ισχυρίζεται η ενάγουσα με την αγωγή της, η εκ μέρους του Ιράκ άρνηση εξοφλήσεως των απαιτήσεών της προκύπτει από την έκδοση του νόμου 57, που δέσμευσε όλα τα περιουσιακά στοιχεία των επιχειρήσεων που είναι εγκατεστημένες στα

κράτη των οποίων οι κυβερνήσεις είχαν λάβει «αυθαίρετες αποφάσεις» κατά του Ιράκ, όπως είναι ο κανονισμός 2340/90, ο εν λόγω νόμος, όπως τόνισαν οι εναγόμενοι με τα υπομνήματά τους, καταργήθηκε τελικώς στις 3 Μαρτίου 1991. Επομένως, τουλάχιστον από την ημερομηνία αυτή, δεν έπρεπε να υπάρχουν καταρχήν νομικά κωλύματα που να εμποδίζουν τις ιρακινές αρχές να προβούν στην εξόφληση των απαιτήσεων της ενάγουσας. Το Πρωτοδικείο, στο πλαίσιο των μέτρων οργανώσεως της διαδικασίας που διέταξε, κάλεσε την ενάγουσα να διευκρινίσει αν είχε προβεί στα αναγκαία διαβήματα, κατόπιν της καταργήσεως του νόμου 57, προκειμένου να επιτύχει την εξόφληση των απαιτήσεών της και τους λόγους για τους οποίους οι απαιτήσεις αυτές παρέμεναν ανεξόφλητες παρά την κατάργηση του νόμου αυτού. Με την έγγραφη απάντησή της, η ενάγουσα διευκρίνισε, όπως άλλωστε είχε πράξει το πρώτον με το υπόμνημα απαντήσεως, ότι ο νόμος 57 δεν μπορεί να θεωρηθεί αιτία της αρνήσεως εξοφλήσεως που προέβαλε το Ιράκ, αλλά μάλλον ένδειξη της αρνήσεως αυτής υπό την έννοια ότι, ως οφειλέτης, το Ιράκ δεν είχε ανάγκη νομικής βάσεως για να μη συμμορφωθεί προς τις συμβατικές υποχρεώσεις του. Ακόμη όμως και αν υποτεθεί ότι, τελικώς, η έκδοση του νόμου 57 δεν αποτελεί τον λόγο για τον οποίο το Ιράκ αρνήθηκε την εξόφληση των απαιτήσεων της ενάγουσας, πράγμα το οποίο, εν πάση περιπτώσει, έρχεται σε αντίφαση με τη θέση που ανέπτυξε στην αγωγή της, ο προβαλλόμενος εν προκειμένω ισχυρισμός είναι αστήρικτος, στο μέτρο που, όπως εκτέθηκε μόλις ανωτέρω, η ενάγουσα εξακολουθεί να μην αποδεικνύει τον οριστικό χαρακτήρα της αρνήσεως πληρωμής και δεν εξηγεί τους λόγους που δικαιολογούν την άρνηση αυτή παρά την κατάργηση του νόμου 57.

- 66 Επιπλέον, το Πρωτοδικείο τονίζει ότι, όπως προκύπτει από τη δικογραφία, η ενάγουσα δεν προσπάθησε να χρησιμοποιήσει ούτε καν τα συμβατικά μέσα που προβλέπονται προς τούτο στη σύμβαση που υπέγραψε με το ιρακινό υπουργείο στις 30 Ιανουαρίου 1975, προκειμένου να διατυπώσουν οι ιρακινές αρχές μια οριστική θέση σε σχέση με τη μη εξόφληση των απαιτήσεών της. Συγκεκριμένα, κατά το άρθρο X της εν λόγω συμβάσεως (βλ. ανωτέρω σκέψη 2), σε περίπτωση διαφωνιών σχετικά με την ερμηνεία των διατάξεών της ή μη εκτελέσεως των υποχρεώσεων που απορρέουν από αυτές, τα συμβαλλόμενα μέρη πρέπει να προσπαθούν για την εξεύρεση αποδεκτής λύσεως με διαβουλεύσεις και, ελλείψει μιας τέτοιας λύσεως, να υποβάλλουν τη διαφορά τους ενώπιον του Planning Board, χωρίς αυτό να τους στερεί ωστόσο το δικαίωμά τους να υποβάλλουν επίσης την ίδια αυτή διαφορά ενώπιον των αρμοδίων ιρακινών δικαστηρίων (παράγραφοι 1 και 2 του άρθρου X της εν λόγω συμβάσεως). Όπως εξήγησε η ενάγουσα κατά τη συνεδρίαση της 19ης Ιουνίου 1997, το κοινοτικό εμπόδιο σχετικά με την παροχή υπηρεσιών εντός του Ιράκ και του Κουβέιτ, που επιβλήθηκε με τον κανονισμό 3155/90, την εμπόδιζε να προσφύγει σε δικηγόρους ή σε Ιρακινούς δικαστικούς πληρεξου-

σίους. Μολονότι όμως δεν μπορεί να αποκλειστεί ότι, εν όψει της εσωτερικής καταστάσεως του Ιράκ μετά το πέρας του πολέμου του Κόλπου, η προσφυγή των αλλοδαπών επιχειρήσεων σε Ιρακινούς δικηγόρους για να λύσουν ενδεχόμενες διαφορές με τις ιρακινές αρχές είναι δυσχερής, μια τέτοια δυσχέρεια, αντίθετα προς τους ισχυρισμούς της ενάγουσας, δεν προκύπτει από τον κανονισμό 3155/90, καθόσον ο κανονισμός αυτός απλώς απαγόρευσε, εντός της Κοινότητας ή από το έδαφός της, την παροχή υπηρεσιών προς φυσικά πρόσωπα στο Ιράκ ή σε επιχειρήσεις καταχωρισμένες στη χώρα αυτή, με αντικείμενο ή αποτέλεσμα την προαγωγή της οικονομίας του Ιράκ, και όχι την παροχή υπηρεσιών εντός του Ιράκ σε τρίτους από φυσικά ή νομικά πρόσωπα εγκατεστημένα στη χώρα αυτή (άρθρο 1 του κανονισμού).

- 67 Τέλος, λόγω του ότι η ενάγουσα προτείνει στους εναγομένους να τους εκχωρήσει τις απαιτήσεις που έχει κατά του Ιράκ, έναντι καταβολής του αντίστοιχου ποσού, δεν μπορεί, ελλείψει αποδείξεων περί του αντιθέτου, να θεωρηθεί ότι η είσπραξη των απαιτήσεων αυτών έχει πράγματι καταστεί οριστικώς αδύνατη.
- 68 Από τα προεκτεθέντα προκύπτει ότι η ενάγουσα δεν μπόρεσε να αποδείξει, επαρκώς κατά νόμο, ότι υπέστη πραγματική και βεβαία ζημία, υπό την έννοια της προπαρατεθείσας νομολογίας (βλ. ανωτέρω σκέψη 60).
- 69 Ωστόσο, ακόμη και αν υποθεθεί ότι η προβαλλόμενη από την ενάγουσα ζημία μπορεί να θεωρηθεί «πραγματική και βεβαία», η ευθύνη της Κοινότητας λόγω νόμιμης πράξεως δεν μπορεί να θεμελιωθεί παρά μόνον αν υφίσταται άμεση αιτιώδης συνάφεια μεταξύ του κανονισμού 2340/90 και της εν λόγω ζημίας. Εν όψει των ιδιαιτέρων πτυχών της υπό κρίση αγωγής, το Πρωτοδικείο θεωρεί ότι πρέπει να εξεταστεί η περίπτωση αυτή και να ερευνηθεί αν υφίσταται εν προκειμένω μια τέτοια αιτιώδης συνάφεια.

Επί της αιτιώδους συναφείας

- 70 Από τα επιχειρήματα της ενάγουσας προκύπτει ότι, στο μέτρο που κατέστη αδύνατη η είσπραξη των απαιτήσεών της λόγω της εκ μέρους του Ιράκ εκδόσεως του νόμου 57, ως προβλεψίμου και αμέσου αντιποίνου για την

έκδοση του κανονισμού 2340/90, με τον οποίο του επιβλήθηκε εμπορικό εμπάργκο, η ζημία την οποία ισχυρίζεται ότι υπέστη πρέπει τελικώς να καταλογιστεί στην Κοινότητα. Επομένως, πρέπει να εξεταστεί, καταρχάς, αν η εισπραξη των απαιτήσεων που η ενάγουσα έχει έναντι του Ιράκ κατέστη αδύνατη λόγω της εκδόσεως του νόμου 57 και, σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, αν η έκδοση του νόμου αυτού, καθώς και η συνακόλουθη άρνηση των ιρακινών αρχών να εξοφλήσουν τις εν λόγω απαιτήσεις, προκύπτουν ευθέως από την έκδοση του κανονισμού 2340/90 (βλ. προπαρατεθείσα απόφαση International Procurement Services κατά Επιτροπής, σκέψη 55).

- 71 Συναφώς, το Πρωτοδικείο τονίζει, πρώτον, ότι από το προοίμιο του άρθρου 57 προκύπτει ότι η έκδοσή του αιτιολογήθηκε με αναφορά στην εκ μέρους «ορισμένων κυβερνήσεων» λήψη «αυθαίρετων αποφάσεων» κατά του Ιράκ. Επιβάλλεται όμως η διαπίστωση ότι ο νόμος 57 δεν περιέχει καμία αναφορά ούτε στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα ούτε στον κανονισμό 2340/90. Ακόμη και αν υποθεθεί ότι ο νόμος 57 αφορά εμμέσως τις κυβερνήσεις όλων των κρατών μελών, δεν μπορεί να αμφισβητηθεί ότι δεν είναι οι κυβερνήσεις αλλά η Κοινότητα που εξέδωσε τον κανονισμό 2340/90 περί παρεμποδίσεως των εμπορικών συναλλαγών μεταξύ της Κοινότητας και του Ιράκ.
- 72 Ακόμη και στην περίπτωση που η εκ μέρους του Συμβουλίου έκδοση του κανονισμού 2340/90 θα έπρεπε να ερμηνευθεί ως «αυθαίρετη απόφαση» ληφθείσα από «ορισμένες κυβερνήσεις» υπό την έννοια του νόμου 57, το Πρωτοδικείο θεωρεί ότι η ενάγουσα, η οποία φέρει το βάρος αποδείξεως (αποφάσεις του Δικαστηρίου της 21ης Ιανουαρίου 1976, 40/75, *Produits Bertrand*, Συλλογή τόμος 1976, σ. 1, και του Πρωτοδικείου της 24ης Σεπτεμβρίου 1996, T-485/93, *Dreyfus* κατά Επιτροπής, Συλλογή 1996, σ. II-1101, σκέψη 69), δεν αποδεικνύει επαρκώς κατά νόμο ότι η έκδοση του νόμου αυτού αποτελούσε, ως μέτρο αντιποίνων, αντικειμενικά προβλέψιμη, κατά τη συνήθη πορεία των πραγμάτων, συνέπεια της εκδόσεως του εν λόγω κανονισμού. Εξάλλου, ακόμη και αν υφίστατο μια τέτοια άμεση αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της ζημίας που η ενάγουσα ισχυρίζεται ότι υπέστη και της εκδόσεως του νόμου 57, από τη δικογραφία προκύπτει ότι ο νόμος αυτός, ο οποίος τέθηκε σε ισχύ στις 6 Αυγούστου 1990, καταργήθηκε τελικώς στις 3 Μαρτίου 1991. Επομένως, από της ημερομηνίας αυτής τουλάχιστον, δεν μπορεί να θεωρείται ότι η άρνηση εξοφλήσεως των απαιτήσεων της ενάγουσας οφείλεται στον νόμο 57.

- 73 Εν πάση περιπτώσει, ακόμη και αν υποτεθεί ότι ο νόμος 57 μπορεί να θεωρηθεί προβλέψιμη συνέπεια της εκδόσεως του κανονισμού 2340/90 ή/και ότι, παρά την κατάργηση του νόμου αυτού, οι ιρακινές αρχές εξακολουθούν να αρνούνται την εξόφληση των απαιτήσεων της ενάγουσας ως αντίποινα για τη διατήρηση του κοινοτικού εμπάργκο, το Πρωτοδικείο θεωρεί ότι η προβαλλόμενη ζημία δεν μπορεί, σε τελική ανάλυση, να αποδοθεί στον κανονισμό 2340/90, αλλά μάλλον, όπως ισχυρίστηκε εξάλλου το Συμβούλιο, στο ψήφισμα 661 (1990) του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών που αποφάσισε το εμπάργκο κατά του Ιράκ.
- 74 Συναφώς, το Πρωτοδικείο τονίζει ότι, σύμφωνα με το άρθρο 25 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, μόνον τα «[κράτη] μέλη του Οργανισμού» είναι υποχρεωμένα να δέχονται και να εφαρμόζουν τα ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών. Κάποιοι είναι αληθές όμως ότι τα κράτη μέλη του ΟΗΕ όφειλαν, υπό την ιδιότητα αυτή, να λάβουν κάθε αναγκαίο μέτρο για να εφαρμόσουν το εμπορικό εμπάργκο κατά του Ιράκ που αποφασίστηκε με το ψήφισμα 661 (1990), τα κράτη που μεταξύ αυτών είχαν και την ιδιότητα του κράτους μέλους της Κοινότητας δεν μπορούσαν να ενεργήσουν, προς τούτο, παρά μόνο στο πλαίσιο αποκλειστικά της Συνθήκης, εφόσον κάθε μέτρο κοινής εμπορικής πολιτικής, όπως η επιβολή εμπορικού εμπάργκο, εμπίπτει, σύμφωνα με το άρθρο 113 της Συνθήκης, στην αποκλειστική αρμοδιότητα της Κοινότητας. Ο κανονισμός 2340/90 εκδόθηκε βάσει ακριβώς των εκτιμήσεων αυτών, στο δε προοίμιό του εκτίθεται ότι «η Κοινότητα και τα κράτη μέλη της συμφώνησαν να προσφύγουν στην έκδοση κοινοτικής πράξεως προκειμένου να διασφαλιστεί η ομοιόμορφη εφαρμογή στην Κοινότητα των μέτρων για τις συναλλαγές με το Ιράκ και το Κουβέιτ που αποφάσισε το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών». Το Πρωτοδικείο θεωρεί, κατά συνέπεια, ότι, στην υπό εξέταση περίπτωση, η προβαλλόμενη ζημία δεν μπορεί να αποδοθεί στην έκδοση του κανονισμού 2340/90, αλλά στο ψήφισμα 661 (1990) του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών που αποφάσισε το εμπάργκο κατά του Ιράκ. Από τα προεκτεθέντα προκύπτει ότι η ενάγουσα δεν απέδειξε την ύπαρξη άμεσης αιτιώδους συναφείας μεταξύ της προβαλλομένης ζημίας και της εκδόσεως του κανονισμού 2340/90.
- 75 Λαμβανομένων υπόψη των ιδιαίτερων περιστάσεων της υποθέσεως, το Πρωτοδικείο θεωρεί ότι πρέπει να εξεταστεί επίσης αν, σε περίπτωση που πληρούνται οι προϋποθέσεις σχετικά με την ύπαρξη ζημίας και άμεσης αιτιώδους συναφείας, η ζημία μπορεί να χαρακτηριστεί «ειδική» και «ασυνήθης», υπό την έννοια της προπαρατεθείσας νομολογίας (σκέψη 59) περί ευθύνης της Κοινότητας λόγω νόμιμης πράξεως.

Επί της φύσεως της προκληθείσας ζημίας

- 76 Το Πρωτοδικείο υπενθυμίζει ότι το Δικαστήριο, με την προπαρατεθείσα απόφαση του *Compagnie d'approvisionnement et grands moulins de Paris* κατά Επιτροπής, απέρριψε το αίτημα αποκαταστάσεως «ασυνήθους και ειδικής» ζημίας που προέβαλαν οι ενάγοντες, στηριζόμενοι στη ευθύνη της Κοινότητας συνεπεία νόμιμης πράξεως, λόγω «διαταράξεως της ισότητας ενώπιον των δημοσίων βαρών», με το αιτιολογικό «ότι ενδεχόμενη ευθύνη λόγω νόμιμης κανονιστικής πράξεως δεν μπορεί να στοιχειοθετηθεί σε μια κατάσταση όπως η προκειμένη, δεδομένου ότι τα μέτρα που έλαβε η Επιτροπή αποσκοπούσαν, προς το γενικό οικονομικό συμφέρον, να μετριάσουν μόνο τις συνέπειες που απέρρεαν, ιδίως για το σύνολο των Γάλλων εισαγωγέων, από την εθνική απόφαση περί υποτιμήσεως του φράγκου» (σκέψεις 45 και 46 της αποφάσεως).
- 77 Ομοίως, με την προπαρατεθείσα απόφαση *Bionilac* κατά ΕΟΚ, το Δικαστήριο έκρινε ότι η προϋπόθεση ότι η ευθύνη της Κοινότητας λόγω παράνομης κανονιστικής πράξεως μπορεί να θεμελιωθεί μόνον όταν η προβαλλόμενη ζημία υπερβαίνει τα όρια των οικονομικών κινδύνων που είναι σύμφυτοι με τις δραστηριότητες του οικείου τομέα «πρέπει πολύ περισσότερο να τύχει εφαρμογής, αν υποτεθεί ότι γίνεται δεκτό στο κοινοτικό δίκαιο σύστημα ευθύνης άνευ πταίσματος» (σκέψη 28 της αποφάσεως). Στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση αυτή, η ενάγουσα στήριξε την αγωγή αποζημιώσεως λόγω νόμιμης πράξεως στις έννοιες του γερμανικού δικαίου «ειδική θυσία» («*Sonderopfer*») και του γαλλικού δικαίου «διατάραξη της ισότητας ενώπιον των δημοσίων βαρών» («*rupture de l'égalité devant les charges publiques*»), ήτοι σε αρχές τις οποίες επικαλείται επίσης η ενάγουσα στην υπό κρίση αγωγή.
- 78 Με την προπαρατεθείσα απόφαση *Développement* και *Clemessy* κατά Επιτροπής, το Δικαστήριο απέρριψε επίσης αίτηση αποζημιώσεως στηριζόμενη στην αρχή της ευθύνης άνευ πταίσματος, λέγοντας ότι η αρχή αυτή, όπως την παρουσίαζαν οι ενάγουσες, προϋπέθετε «ότι ο ιδιώτης υφίσταται χάριν του γενικού συμφέροντος επιβάρυνση που κανονικά δεν πρέπει να υποστεί», πράγμα το οποίο ωστόσο δεν συνέβαινε στη συγκεκριμένη εκείνη περίπτωση (σκέψη 33 της αποφάσεως).

- 79 Τέλος, με την προπαρατεθείσα απόφαση De Boer Buizen κατά Συμβουλίου και Επιτροπής, το Δικαστήριο, αφού έκρινε ότι το καθεστώς που θέσπισαν τα κοινοτικά όργανα για να εφαρμόσουν τον διακανονισμό μεταξύ Κοινότητας και Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής σχετικά με το εμπόριο των σωλήνων κάθε είδους από χάλυβα δεν εισήγαγε καμία δυσμενή διάκριση έναντι των κοινοτικών παραγωγών των προϊόντων αυτών σε σχέση με τους διανομείς και ότι, επομένως, δεν πληρούνταν οι προϋποθέσεις για τη θεμελίωση της ευθύνης της Κοινότητας λόγω παράνομης πράξεως, προσέθεσε, ωστόσο, ότι η απουσία τέτοιας διακρίσεως μεταξύ κοινοτικών παραγωγών και διανομέων των επίμαχων προϊόντων δεν μπορεί να αποκλείσει «ορισμένη ευθύνη» των οργάνων, αν αποδεικνυόταν ότι ορισμένες επιχειρήσεις, «ως κατηγορία, θα έπρεπε να υποστούν δυσανάλογο μερίδα των επιβαρύνσεων» που απέρρεαν από την εφαρμογή του εν λόγω εμπορικού διακανονισμού. Κατά το Δικαστήριο, σε μια τέτοια περίπτωση, «θα εναπέκειτο στα κοινοτικά θεσμικά όργανα να αποκαταστήσουν την κατάσταση» (σκέψη 16 και 17).
- 80 Από την προπαρατεθείσα νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι, σε περίπτωση που θα έπρεπε να αναγνωριστεί στο κοινοτικό δίκαιο η αρχή της ευθύνης της Κοινότητας λόγω νόμιμης πράξεως, η ευθύνη αυτή δεν μπορεί να στοιχειοθετηθεί παρά μόνον αν η προβαλλόμενη ζημία, εφόσον υποτεθεί ότι είναι «γεγεννημένη και ενεστάσα», θίγει μια ειδική κατηγορία επιχειρηματιών κατά τρόπο δυσανάλογο σε σχέση με τους λοιπούς επιχειρηματίες (ειδική ζημία) και υπερβαίνει τα όρια των οικονομικών κινδύνων που είναι σύμφυτοι με τις δραστηριότητες του οικείου τομέα (ασυνήθης ζημία), ενώ η κανονιστική πράξη στην οποία οφείλεται η προβαλλόμενη ζημία δεν δικαιολογείται από γενικό οικονομικό συμφέρον (προπαρατεθείσες αποφάσεις De Boer Buizen κατά Συμβουλίου και Επιτροπής, *Compagnie d'approvisionnement et grands moulins de Paris* κατά Επιτροπής και *Biovilac* κατά ΕΟΚ).
- 81 Όσον αφορά τον ειδικό χαρακτήρα της προβαλλόμενης ζημίας, υπό την έννοια ότι θίγει ειδική κατηγορία επιχειρηματιών κατά τρόπο δυσανάλογο σε σχέση με τους λοιπούς επιχειρηματίες, το Πρωτοδικείο τονίζει, πρώτον, ότι η έκδοση του νόμου 57, με την οποία, σύμφωνα με την επιχειρηματολογία της ενάγουσας, πρέπει να εξομοιωθεί κάθε άλλο μέτρο αντιποίνων των ιρακινών αρχών με τα ίδια αποτελέσματα, είχε ως σκοπό τη δέσμευση των «περιουσιακών στοιχείων» που κατείχαν στο Ιράκ επιχειρήσεις εγκατεστημένες εντός της Κοινότητας, καθώς και των «εισοδημάτων» που απέφεραν τα εν λόγω «περιουσιακά στοιχεία». Από αυτό προκύπτει ότι δεν εθίγησαν αποκλειστικά οι απαιτήσεις της ενάγουσας, αλλά και οι απαιτήσεις κάθε άλλης κοινοτικής επιχειρήσεως οι οποίες, όταν εφαρμόστηκε με τον κανονισμό 2340/90 το εμπάργκο κατά του Ιράκ, δεν είχαν ακόμη εξοφληθεί. Όπως η ενάγουσα

τόνισε κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, οι απαιτήσεις τις οποίες οι κοινοτικές επιχειρήσεις είχαν κατά του Ιράκ και των οποίων, κατόπιν της επιβολής του κοινοτικού εμπάργκο κατά της χώρας αυτής, κατέστη αδύνατη η είσπραξη και χρειάστηκε να καλυφθούν με κρατικές εγγυήσεις ανέρχονταν, πράγματι, σε 18 δισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ.

82 Υπό τις συνθήκες αυτές, η ενάγουσα δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι ανήκει σε κατηγορία επιχειρηματιών των οποίων εθίγησαν τα περιουσιακά συμφέροντα κατά τρόπο που να τους διακρίνει από κάθε άλλον επιχειρηματία του οποίου οι απαιτήσεις κατέστη αδύνατο να εισπραχθούν λόγω της επιβολής του κοινοτικού εμπάργκο. Επομένως, η ενάγουσα δεν μπορεί να ισχυρίζεται ότι υπέστη ειδική ζημία ή ότι υποβλήθηκε σε κάποια ιδιαίτερη θυσία. Πρέπει να προστεθεί ότι το γεγονός ότι οι απαιτήσεις της δεν μπόρεσαν να καλυφθούν από κρατικές εγγυήσεις, καθόσον απέρρεαν από την εκτέλεση συμβάσεως συναφθείσας πριν από την εφαρμογή στη Γερμανία συστήματος εγγυήσεων κατά των εμπορικών κινδύνων που διατρέχουν οι επιχειρήσεις σε χώρες όπως το Ιράκ, όπως εξήγησε με τις γραπτές απαντήσεις της στις ερωτήσεις του Πρωτοδικείου και κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, δεν είναι ικανό να τη διακρίνει σε σχέση με τις επιχειρήσεις που έτυχαν πράγματι των εγγυήσεων αυτών. Συγκεκριμένα, η ενάγουσα δεν μπόρεσε να αποδείξει ότι ήταν η μοναδική επιχείρηση ή ότι ανήκε σε περιορισμένη κατηγορία επιχειρηματιών που δεν μπόρεσαν να τύχουν της καλύψεως που προσφέρει αυτό το είδος ασφαλίσεως.

83 Δεύτερον, όσον αφορά το ασύνηθες της προβαλλομένης ζημίας, υπό την έννοια ότι υπερβαίνει τους οικονομικούς κινδύνους που είναι σύμφυτοι με τις οικονομικές δραστηριότητες του οικείου τομέα, το Πρωτοδικείο θεωρεί ότι, εν προκειμένω, δεν υπήρξε υπέρβαση των ορίων αυτών. Συγκεκριμένα, δεν αμφισβητείται ότι το Ιράκ, λόγω της εμπλοκής του σε πολεμικές επιχειρήσεις με το Ιράν πολύ πριν από την εισβολή στο Κουβέιτ στις 2 Αυγούστου 1990, εθεωρείτο ήδη, όπως υποστήριξαν οι εναγόμενοι χωρίς να αντικρουστούν από την ενάγουσα, «χώρα υψηλού κινδύνου». Υπό τις συνθήκες αυτές, οι εμπορικοί και οικονομικοί κίνδυνοι που απέρρεαν από ενδεχόμενη εμπλοκή του Ιράκ σε νέες πολεμικές επιχειρήσεις με γειτονικές χώρες και από τη διακοπή της εξοφλήσεως των χρεών του για λόγους οφειλόμενους στην εξωτερική πολιτική του συνιστούσαν προβλέψιμους κινδύνους, σύμφυτους με κάθε δραστηριότητα παροχής υπηρεσιών εντός του Ιράκ. Το γεγονός ότι το Ιράκ κατόρθωσε, όπως υποστηρίζει η ενάγουσα, να εξοφλεί τις οφειλές του, μολονότι με σημαντική καθυστέρηση, δεν μπορούσε να σημαίνει ότι οι προαναφερθέντες κίνδυνοι είχαν εκλείψει.

- 84 Το συμπέρασμα αυτό επιρροωνύεται εξάλλου από ένα έγγραφο της 28ης Νοεμβρίου 1995, που απηύθυνε το ομοσπονδιακό Υπουργείο Οικονομικών στην Επιτροπή και από το οποίο προκύπτει ότι το σύστημα εγγυήσεων που τέθηκε σε εφαρμογή στη Γερμανία μεταξύ 1980 και 1990 για να καλυφθούν οι απαιτήσεις που απέρρεαν από τις γερμανικές εξαγωγές προς το Ιράκ ανεστάλη επανειλημμένως λόγω ακριβώς της επιδεινώσεως της πολιτικής καταστάσεως στο Ιράκ.
- 85 Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι οι κίνδυνοι που ενείχε η εκ μέρους της ενάγουσας παροχή υπηρεσιών εντός του Ιράκ αποτελούσαν τμήμα των κινδύνων που είναι σύμφυτοι με τις δραστηριότητες του οικείου τομέα.
- 86 Τέλος, και εν πάση περιπτώσει, πρέπει να τονιστεί, αφενός, ότι ο κανονισμός 2340/90, ακόμη και αν υποθεθεί όπως υποστηρίζει η ενάγουσα ότι σ' αυτόν οφείλεται η προβαλλόμενη ζημία, συνιστά, όπως μόλις προεκτέθηκε (βλ. ανωτέρω σκέψη 74), την εντός της Κοινότητας εκπλήρωση της υποχρεώσεως που υπέχουν τα κράτη μέλη της ως μέλη του ΟΗΕ να καταστήσουν αποτελεσματικό, με τη θέσπιση κοινοτικής πράξεως, το ψήφισμα 661 (1990) του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, το οποίο αποφάσισε εμπορικό εμπάργκο κατά του Ιράκ. Αφετέρου, πρέπει να τονιστεί ότι, όπως προκύπτει μεταξύ άλλων από το ψήφισμα 661 (1990), το εμπορικό εμπάργκο κατά του Ιράκ αποφασίστηκε στο πλαίσιο της «διατηρήσεως της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας» και στη βάση του «φυσικού δικαιώματος νόμιμης άμυνας, ατομικής ή συλλογικής, έναντι της ένοπλης επιθέσεως του Ιράκ κατά του Κουβέιτ, το οποίο καθιερώνεται από το άρθρο 51 του Χάρτη [των Ηνωμένων Εθνών]».
- 87 Όπως όμως έκρινε το Δικαστήριο με την απόφασή του της 30ής Ιουλίου 1996, C-84/95, Bosphorus (Συλλογή 1996, σ. I-3953), ναι μεν μια ρύθμιση που αποσκοπεί, με την επιβολή εμπορικού εμπάργκο κατά τρίτης χώρας, στη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας συνεπάγεται, εξ ορισμού, αποτελέσματα που θίγουν την ελεύθερη άσκηση των οικονομικών δραστηριοτήτων, προκαλώντας έτσι ζημία σε άτομα τα οποία δεν φέρουν καμία ευθύνη για την κατάσταση η οποία οδήγησε στην επιβολή των κυρώσεων, πλην όμως η σημασία των σκοπών που επιδιώκει μια τέτοια ρύθμιση είναι, ωστόσο, ικανή να δικαιολογήσει τις, έστω και σοβαρές, αρνητικές συνέπειες για ορισμένους επιχειρηματίες.

- 88 Κατά συνέπεια, εν όψει ενός σκοπού γενικού συμφέροντος, ο οποίος είναι τόσο θεμελιώδης για τη διεθνή κοινότητα όσο εκείνος που συνίσταται στον τερματισμό της εισβολής και της καταλήψεως του Κουβέιτ από το Ιράκ και στη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας στην περιοχή, η προβαλλόμενη από την ενάγουσα ζημία, έστω και αν χαρακτηριζόταν σοβαρή, υπό την έννοια της προπαρατεθείσας αποφάσεως *Bosphorus*, δεν μπορεί να θεμελιώσει, εν προκειμένω, την ευθύνη της Κοινότητας (βλ. επίσης την προπαρατεθείσα απόφαση *Compagnie d'approvisionnement ei grands moulins de Paris* κατά Επιτροπής, σκέψη 46, και τις προτάσεις του γενικού εισαγγελέα *Mayras* επί της υποθέσεως αυτής, *Rec.* 1972, σ. 417, 425 και 426).
- 89 Από τα προεκτεθέντα προκύπτει ότι το αίτημα αποζημιώσεως της ενάγουσας, που στηρίζεται στην αρχή της ευθύνης της Κοινότητας λόγω νόμιμης πράξεως, δεν είναι βάσιμο και πρέπει, συνεπώς, να απορριφθεί.

Επί του επικουρικού αιτήματος αποζημιώσεως για τη ζημία που φέρεται ότι προκλήθηκε λόγω παράνομης πράξεως

Επιχειρήματα των διαδίκων

Επί της ελλείψεως νομιμότητας του κανονισμού 2340/90

- 90 Η ενάγουσα εκθέτει ότι προτίθεται να θεμελιώσει, επικουρικός, την ευθύνη της Κοινότητας λόγω παράνομης πράξεως, στην περίπτωση που το Πρωτοδικείο κρίνει ότι δικαιούται όχι αποζημίωση αναλογούσα στην τρέχουσα αξία των απαιτήσεών της, αλλά τον εκ μέρους του κοινοτικού νομοθέτη καθορισμό κατ' αποκοπήν αποζημιώσεως για τη ζημία που υπέστη. Υποστηρίζει συναφώς ότι, στο μέτρο που ο κοινοτικός νομοθέτης, εκδίδοντας τον κανονισμό 2340/90, δεν προέβλεψε μηχανισμό αποζημιώσεως των επιχειρηματιών που θα έχαναν τη δυνατότητα εισπράξεως των απαιτήσεών τους έναντι του Ιράκ λόγω της θεσπίσεως του εμπάργκο κατά της χώρας αυτής, πληρούται εν προκειμένω η απαιτούμενη προϋπόθεση για τη θεμελίωση της ευθύνης της Κοινότητας, ήτοι η ύπαρξη παράνομης πράξεως, η δε παρανομία αυτή συνίσταται ακριβώς στην παράβαση της υποχρεώσεως αποζημιώσεως ή προβλέψεως αποζημιώσεως για εκείνους που υπέστησαν άνευ πταίσματος προσβολή

των περιουσιακών δικαιωμάτων τους, η οποία συνιστά γενική αρχή του δικαίου. Κατά την ενάγουσα, το Συμβούλιο και η Επιτροπή παρέβησαν εν προκειμένω την υποχρέωση ασκήσεως της εξουσίας εκτιμήσεως στον συγκεκριμένο τομέα, για να καθορίσουν αποζημίωση κατά 100 %, κατά 50 % ή κατ' άλλο ποσοστό, υποπίπτοντας έτσι σε πλάνη περί την εκτίμηση, όπως διαπίστωσε εξάλλου το Πρωτοδικείο με την προπαρατεθείσα απόφαση Carvel και Guardian Newspapers κατά Συμβουλίου.

- 91 Το Συμβούλιο φρονεί ότι η υποτιθέμενη παράνομη παράλειψη του κοινοτικού νομοθέτη να προβλέψει, κατά την έκδοση του κανονισμού 2340/90, ένα μηχανισμό αποζημίωσης των επιχειρηματιών που θίγονταν από τα μέτρα του εμπάργκο κατά του Ιράκ εγείρει, κατ' ουσίαν, το ίδιο ουσιαστικό ζήτημα με το αίτημα αποζημίωσης της ενάγουσας λόγω νόμιμης προσβολής των περιουσιακών δικαιωμάτων της, ισοδύναμης προς απαλλοτρίωση. Σε αμφότερες τις περιπτώσεις πρόκειται για το ζήτημα αν η προσβολή του δικαιώματος της ιδιοκτησίας, που προβάλλει η ενάγουσα, συνιστά παράβαση υπέρτερου κανόνα δικαίου, θεμελιώνουσα την ευθύνη της Κοινότητας βάσει του άρθρου 215, δεύτερο εδάφιο, της Συνθήκης. Το Συμβούλιο φρονεί ότι η απάντηση στο ερώτημα αυτό είναι αρνητική.
- 92 Κατά το Συμβούλιο, δεδομένου ότι ο κανονισμός 2340/90 αποτελεί κανονιστική πράξη οικονομικού χαρακτήρα, η ευθύνη της Κοινότητας δεν μπορεί να θεμελιωθεί παρά μόνον αν υφίσταται αρκούντως κατάφωρη παράβαση υπέρτερου κανόνα δικαίου που προστατεύει τους ιδιώτες, πράγμα το οποίο δεν συμβαίνει ωστόσο εν προκειμένω. Το Συμβούλιο υπενθυμίζει ότι, κατά τη νομολογία, η άσκηση του δικαιώματος ιδιοκτησίας μπορεί να υποστεί περιορισμούς, υπό την προϋπόθεση ότι αυτοί εντάσσονται στους σκοπούς της Κοινότητας και δεν αποτελούν δυσανάλογη και μη ανεκτή παρέμβαση προσβάλλουσα την ίδια την ουσία των προστατευομένων δικαιωμάτων (απόφαση του Δικαστηρίου της 11ης Ιουλίου 1989, 265/87, Schröder HS Kraftfutter, Συλλογή 1989, σ. 2237). Ακόμη όμως και αν η είσπραξη των απαιτήσεων της ενάγουσας έναντι των ιρακινών αρχών είχε καταστεί οριστικά αδύνατη, η ζημία που η ενάγουσα θα είχε υποστεί δεν θα συνιστούσε δυσανάλογη και σοβαρή προσβολή της ουσίας του δικαιώματος ιδιοκτησίας.
- 93 Επιπλέον, κατά το Συμβούλιο, σε περίπτωση ζημίας οικονομικού χαρακτήρα, η εξωσυμβατική ευθύνη της Κοινότητας δεν μπορεί, επιπλέον, να θεμελιωθεί παρά μόνον αν, αφενός, το οικείο όργανο, χωρίς να προβάλλει κάποιο υπέρ-

τερο δημόσιο οικονομικό συμφέρον, παρέλειψε πλήρως να λάβει υπόψη την ιδιαίτερη κατάσταση μιας χωριστής κατηγορίας επιχειρηματιών (απόφαση του Δικαστηρίου της 19ης Μαΐου 1992, C-104/89 και C-37/90, Mulder κ.λπ. κατά Συμβουλίου, Συλλογή 1992, σ. I-3061) και, αφετέρου, η προβαλλόμενη ζημία υπερβαίνει τα όρια των οικονομικών κινδύνων που είναι σύμφυτοι με τις δραστηριότητες του οικείου τομέα. Εν προκειμένω όμως η ενάγουσα υπέστη προσβολή των εμπορικών συμφερόντων της όπως και κάθε άλλος επιχειρηματίας που είχε απαιτήσεις έναντι του Ιράκ ή έναντι εταιρίας εγκατεστημένης στη χώρα αυτή. Επιπλέον, δεν αμφισβητείται ότι το Ιράκ βρισκόταν τότε σε τέτοια οικονομική κατάσταση ώστε η μη είσπραξη των απαιτήσεων που γεννούσαν οι συναλλαγές με τη χώρα αυτή αποτελούσε τμήμα των κινδύνων που ήταν σύμφυτοι με τις σχετικές εμπορικές δραστηριότητες. Τέλος, όσον αφορά τον τομέα της οικονομικής πολιτικής της Κοινότητας, οι ιδιώτες οφείλουν να υφίστανται, εντός ευλόγων ορίων, τις επιζήμιες συνέπειες που μια κανονιστική πράξη μπορεί να έχει επί των οικονομικών συμφερόντων τους, χωρίς να τους αναγνωρίζεται δικαίωμα αποζημίωσης (αποφάσεις του Δικαστηρίου της 25ης Μαΐου 1978, 83/76 και 94/76, 4/77, 15/77 και 40/77, Bayerische HNL κ.λπ. κατά Συμβουλίου και Επιτροπής, Συλλογή τόμος 1978, σ. 381, σκέψη 6, και του Πρωτοδικείου της 14ης Σεπτεμβρίου 1995, T-480/93 και T-483/93, Antillean Rice Mills κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 1995, σ. II-2305).

94 Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι το βάσιμο των επιχειρημάτων της ενάγουσας, που αντλούνται από το υποτιθέμενο παράνομο χαρακτήρα του κανονισμού 2340/90, εξαρτάται από την ύπαρξη του δικαιώματος αποζημίωσης που προβάλλει στο πλαίσιο του κυρίου αιτήματός της, οπότε η μη ύπαρξη ενός τέτοιου δικαιώματος συνεπάγεται κατ' ανάγκη την απόρριψη του επικουρικού αιτήματός της περί αποζημιώσεως.

Επί της αιτιώδους συναφείας και της προκληθείσας ζημίας

95 Η ενάγουσα, το Συμβούλιο και η Επιτροπή προβάλλουν τους ίδιους ισχυρισμούς και επιχειρήματα, όσον αφορά την προβαλλόμενη ζημία και την ύπαρξη αιτιώδους συναφείας μεταξύ της ζημίας αυτής και του κανονισμού 2340/90, με εκείνους που προέβλεπαν στο πλαίσιο του κύριου αιτήματος αποζημίωσης λόγω νόμιμης πράξεως (βλ. ανωτέρω σκέψεις 42 έως 57 και 58 έως 63).

Εκτίμηση του Πρωτοδικείου

- 96 Το Πρωτοδικείο τονίζει, καταρχάς, ότι, όπως τόνισε η ενάγουσα με το υπόμνημα απαντήσεως και κατά τη συνεδρίαση της 19ης Ιουνίου 1997, το επικουρικό αίτημα αποζημιώσεως προβάλλεται μόνο για την περίπτωση κατά την οποία το Πρωτοδικείο θα αναγνώριζε σε επιχειρηματίες, όπως αυτή, οι οποίοι έχασαν τη δυνατότητα εισπράξεως των απαιτήσεών τους λόγω της επιβολής εμπορικού εμπάργκο κατά του Ιράκ, μόνο δικαίωμα κατ' αποκοπήν αποζημιώσεως και όχι δικαίωμα αποζημιώσεως αναλογούσας στο ύψος της τρέχουσας αξίας των απαιτήσεών της (βλ. ανωτέρω σκέψη 90), η οποία αποτελεί το αντικείμενο του κύριου αιτήματος αποζημιώσεως λόγω νόμιμης πράξεως.
- 97 Στο πλαίσιο αυτού του επικουρικού αιτήματος, η ενάγουσα υποστηρίζει, ειδικότερα, ότι πληρούνται εν προκειμένω οι απαιτούμενες προϋποθέσεις για τη θεμελίωση της ευθύνης της Κοινότητας λόγω του παράνομου χαρακτήρα του κανονισμού 2340/90, δεδομένου ότι ο κοινοτικός νομοθέτης παρέλειψε, κατά την έκδοση του κανονισμού αυτού, να ασκήσει την εξουσία εκτιμήσεως την οποία διέθετε ώστε να προβλέψει την αποκατάσταση της ζημίας που οι επιχειρηματίες επρόκειτο να υποστούν λόγω της επιβολής εμπορικού εμπάργκο κατά του Ιράκ.
- 98 Το Πρωτοδικείο θεωρεί ότι το εν λόγω επικουρικό αίτημα αποζημιώσεως της ενάγουσας, που διατυπώθηκε ως ανωτέρω, προϋποθέτει, όπως εξάλλου τόνισαν οι εναγόμενοι, την ύπαρξη του δικαιώματος αποζημιώσεως που η ενάγουσα προβάλλει κυρίως στο πλαίσιο του αιτήματος αποζημιώσεως λόγω νόμιμης πράξεως.
- 99 Από την εξέταση του κυρίου αιτήματος της ενάγουσας προκύπτει όμως ότι δεν μπορεί να της αναγνωριστεί κανένα δικαίωμα αποζημιώσεως, εφόσον δεν κατόρθωσε να αποδείξει, ιδίως, ότι υπέστη πραγματική και βέβαιη ζημία.

Υπό τις περιστάσεις αυτές, οσοδήποτε λυσιτελής και αν είναι η διάκριση που κάνει η ενάγουσα μεταξύ ενός ενδεχομένου δικαιώματος αποζημιώσεως αναλογούσας στην τρέχουσα αξία των απαιτήσεών της και ενός ενδεχομένου δικαιώματος κατ' αποκοπήν αποζημιώσεως, αφενός, και στο μέτρο που με τα δύο αιτήματα επιδιώκεται η αποκατάσταση μιας και της αυτής ζημίας, αφετέρου, το επικουρικό αίτημά της πρέπει επίσης να απορριφθεί. Υπό τις συνθήκες αυτές, ελλείψει δικαιώματος αποζημιώσεως, η ενάγουσα δεν μπορεί να ισχυρίζεται ούτε ότι ο κοινοτικός νομοθέτης παρέλειψε να ασκήσει την εξουσία εκτιμήσεως ώστε να θεσπίσει μέτρα αποζημιώσεως υπέρ των επιχειρήσεων που βρίσκονται στην ίδια κατάσταση με την ενάγουσα. Όσον αφορά την προπαρατεθείσα απόφαση Carvel και Guardian Newspapers κατά Συμβουλίου (σκέψη 78), που επικαλείται συναφώς η ενάγουσα, το Πρωτοδικείο θεωρεί ότι δεν είναι λυσιτελής διότι, στην υπόθεση εκείνη, αντίθετα προς την υπό κρίση περίπτωση, μια διάταξη του παραγώγου κοινοτικού δικαίου καλούσε πράγματι το Συμβούλιο να ασκήσει την εξουσία εκτιμήσεως σχετικά με το αν έπρεπε ή όχι να ικανοποιήσει τις αιτήσεις στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του όσον αφορά την πρόσβαση στα έγγραφα του.

100 Επομένως, το επικουρικό αίτημα αποζημιώσεως της ενάγουσας για τη ζημία που υπέστη λόγω παράνομης πράξεως πρέπει επίσης να απορριφθεί.

101 Από τα προεκτεθέντα προκύπτει ότι η αγωγή πρέπει να απορριφθεί στο σύνολό της.

Επί των δικαστικών εξόδων

102 Κατά το άρθρο 87, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας, ο ηττηθείς διάδικος καταδικάζεται στα δικαστικά έξοδα, εφόσον υπήρχε σχετικό αίτημα. Δεδομένου ότι οι εναγόμενοι είχαν προβάλει σχετικό αίτημα και η ενάγουσα ηττήθηκε, πρέπει να καταδικαστεί στα δικαστικά έξοδα.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΠΡΩΤΟΔΙΚΕΙΟ (δεύτερο τμήμα)

αποφασίζει:

- 1) Απορρίπτει την αγωγή.**

- 2) Καταδικάζει την ενάγουσα στα δικαστικά έξοδα.**

Bellamy

Καλογερόπουλος

Tiili

Δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο στις 28 Απριλίου 1998.

Ο Γραμματέας

H. Jung

Ο Πρόεδρος

A. Καλογερόπουλος